

Vanjskopolitički odnosi sila Trojnog pakta s kolaboracionističkim režimima u Drugom svjetskom ratu

Marjanović, Marko

Professional thesis / Završni specijalistički

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:429887>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-15**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Poslijediplomski specijalistički studij Vanjska politika i diplomacija

Marko Marjanović

VANJSKOPOLITIČKI ODNOSI SILA TROJNOG PAKTA
S KOLABORACIONISTIČKIM REŽIMIMA
U DRUGOM SVJETSKOM RATU

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Poslijediplomski specijalistički studij Vanjska politika i diplomacija

Vanjskopolitički odnosi sila Trojnog pakta
s kolaboracionističkim režimima u Drugom svjetskom ratu

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Boško Picula

Student: Marko Marjanović, mag. pol.

Zagreb

rujan, 2024.

Izjavljujem da sam završni rad *Vanjskopolitički odnosi sila Trojnog pakta s kolaboracionističkim režimima u Drugom svjetskom ratu*, koji je predan na ocjenu mentoru doc. dr. sc. Bošku Piculi, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da navedeni rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS bodove. Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Literatura o kolaboracionističkim režimima	2
1.2. Definicije temeljnih pojmova i teorijsko-metodološki okvir rada	4
2. Japan i Mandžukuo	8
2.1. Eksplozija koja će odjeknuti širom svijeta.....	9
2.2. Međunarodna reakcija na događaje u Mandžuriji.....	11
2.3. Sukob japanskih ministarstava oko prevlasti	13
2.4. Diplomacija spaljene zemlje i japanske doktrine.....	15
2.5. Staro carstvo, novo carstvo i Kina	17
2.6. Novi poredak u istočnoj Aziji i zona Ko-Prosperiteta	19
2.7. Mandžukuo nakon Pearl Harboura i kraj režima	20
3. Treći Reich i Slovačka	21
3.1. Slovačka autonomija unutar Čehoslovačke.....	22
3.2. Kraj i početak u ožujku 1939. godine	24
3.3. Rat i nemir slovačke vlasti, 1939.-1940.....	27
3.4. Borba radikala i konzervativaca te napad na SSSR	29
3.5. Tisova prevlast i sudbina slovačkih Židova, 1942.....	30
3.6. Ustanak i kraj	32
4. Italija i Nezavisna Država Hrvatska	34
4.1. Slom Jugoslavije i nezavisnost zavisnosti.....	35
4.2. Pitanje granice talijanskih pretenzija.....	37
4.3. Širenje talijanske okupacije.....	41
4.4. Himbeni saveznik 1943. godine i kraj režima.....	44
5. Analiza rezultata komparacije.....	46
5.1. Puyijev Mandžukuo.....	47
5.2. Tisova Slovačka	49
5.3. Pavelićeva NDH.....	51
5.4. Sumirani pregled sličnosti i razlika.....	52
6. Zaključak.....	57
7. Literatura.....	59

Popis ilustracija

Tablica 1: Prikaz specifičnosti Mandžukuo, Slovačke i NDH.....	56
--	----

1. UVOD

Drugi svjetski rat razdoblje je povijesti tijekom kojega je čovjek pokazao svu opakost svoje čudi i pokvarenost svog djelovanja, ali u isto vrijeme i sveopću veličinu hrabrosti, srčanosti i požrtvornosti u borbi za ideale i uvjerenja koja su garantirala jednakost, samoodređenje i slobodu za sve stanovnike našeg malog kamenčića u svemiru. Najkrvavije je to razdoblje naše moderne povijesti tijekom kojeg su se ispreplitali, s jedne strane, herojski događaji i akcije pojedinaca i skupina koje su zadužile cijeli svijet od tada do danas, dok je s druge strane bilo prisutno djelovanje koje je ostalo zapamćeno kao najveći krimen pojedinih naroda u tom istom periodu. To djelovanje odnosi se na suradnju cijelog društva neke države s državama Trojnog pakta, Trećim Reichom i fašističkom Italijom u Europi te carskim Japanom u dalekoj Aziji. Suradnja koja se tada odvijala između te tri velike sile Trojnog pakta i država koje su potpale pod njihov utjecaj direktnom vojnom i diplomatskom akcijom ostala je upamćena u povijesnim knjigama kao čin kolaboracije. Najveći i najorganiziraniji čin kolaboracije bio je aktualan u pogledu kolaboracionističkog režima. Takvi režimi, ponekad zvani i marionetskim državama, s obzirom na to da su svi konci bili u rukama njihovih „stvoritelja“, važna su specifičnost Drugog svjetskog rata. Također su specifičnost i razdoblja neposredno prije Drugog svjetskog rata, ali sasvim sigurno ne nakon njega, s obzirom da su svi kolaboracionistički režimi propali zajedno s tri velike sile Osovinskog, odnosno Trojnog pakta.

Iako postoje primjeri marionetskih režima Drugog svjetskog rata koji su nastali djelovanjem Ujedinjenog Kraljevstva i SSSR-a, najveća pažnja u historiografiji pridaje se režimima koji su nastali kao posljedica djelovanja država Trojnog pakta. Ovaj rad bavit će se politikom tih država i politikom Njemačke, Italije i Japana prema svojim marionetskim režimima kolaboracije. Točnije, cilj ovoga rada je prikazati vanjskopolitičke odnose između carskog Japana i Mandžukuo, Trećeg Reicha i Slovačke Republike te fašističke Italije i Nezavisne Države Hrvatske. Vanjskopolitički odnosi ovih kolaboracionističkih režima i njihovih gospodara najbolje će se moći prikazati navodeći najvažnije događaje ova tri režima, događaje koji se nisu mogli odigrati bez utjecaja te (izravne i neizravne) aktivnosti velikih sila Trojnog pakta, s posebnim fokusom na najvažniji događaj u postojanju neke države, a to je njezino stvaranje. U ovom će se radu odgovoriti na dva istraživačka pitanja koja su intrinzično povezana i čija nam formulacija omogućava dubinski prikaz odnosa u Drugom svjetskom ratu. Prikazujući utjecaj i djelovanje Njemačke, Italije i Japana na događaje unutar njihovih marionetskih režima, pokušat ćemo odgovoriti na pitanje zašto su tri velike sile izabrale upravo

ova tri entiteta za stvaranje kolaboracionističkih režima koji su do kraja ovisili o njima. Koji su bili razlozi za državotvorstvo upravo Mandžukuo, Slovačke Republike i Nezavisne Države Hrvatske nasuprot sudbini koja je zapala npr. Češku, Srbiju ili Koreju? Također, ovaj rad će kroz prikaz događaja interpretirati sličnosti i razlike u vanjskim politikama ova tri režima te sličnosti i razlike vanjskih politika Njemačke, Italije i Japana prema svojim marionetskim režimima. Polazna hipoteza ovog rada pretpostavlja da su sva tri režima bila, gotovo u jednakoj mjeri, intrinzično povezana sa svojim pokroviteljima te da ćemo, zbog toga, zamijetiti veći broj sličnosti u njihovim vanjskopolitičkim odnosima, zbog istovjetnosti povijesnog konteksta nastanka te sličnog totalitarnog puta kojem su države Trojnog pakta kročile, kao i zbog čvrste povezanosti sva tri analizirana režima s interesima i idealima svojih stvoritelja. Sukladno tome, u ovom radu koristit će se metoda komparacije najbližnjih slučajeva, naglašavajući najočitije razlike između tri režima ovoga rada. Glavne razlike očekuju se zbog povijesno-geografskih posebitosti ova tri režima, koji su, svaki na svoj način, okarakterizirani kao ostvarenje višestoljetnih težnji njihovih naroda za autonomijom i samostalnošću. Također, kao rezultat tih povijesno-geografskih čimbenika ova tri režima i samih posebitosti tri totalitarna režima Njemačke, Italije i Japana, možemo napomenuti kako su u Berlinu, Rimu i Tokiju na sebi svojstven i specifičan način tri velike sile različito objašnjavale razloge postanka i opstanka svog kolaboracionističkog režima, ali i da se u njihovim retorikama mogla naći i određena količina sličnosti uvjetovana okolnostima u kojima su se svi zajedno pronašli.

1.1. LITERATURA O KOLABORACIONISTIČKIM REŽIMIMA

O tim okolnostima, tj. o periodu Drugog svjetskog rata, napisano je mnoštvo literature koja pokriva sve, pa i naoko manje bitne crtice najkrvavijeg rata moderne ljudske povijesti. Od literature koja se bavi životima pojedinaca, svakodnevnim aktivnostima ili specifičnim posebitostima nekog znanstvenog polja, pa sve do općepoznatih djela koja prepričavaju čitavu povijest Drugog svjetskog rata. Stoga ne čudi činjenica da u tom mnoštvu možemo pronaći i dostatan broj literature koja se bavi kolaboracionističkim režimima Drugog svjetskog rata. Smatramo zgodnim spomenuti neke od jedinica literature koje se bave specifičnim kolaboracionističkim režimima u Drugom svjetskom ratu, a koji se neće obrađivati u ovom radu. Izuzev Slovačke, kao prvog Hitlerovog satelita, važno mjesto u tom novom europskom poretku zauzimala je Francuska pod vodstvom maršala Philippea Pétaina, tzv. Vichyjevska Francuska. O tom važnom kotačiću Hitlerove mašinerije i tim „mračnim godinama“ Francuske

pišu npr. Roderick Kenward u *Occupied France: Collaboration and Resistance 1940-1944*; Julian Jackson u svojoj knjizi *France: The Dark Years, 1940-1944* te Robert Paxton u svom epohalnom djelu *Vichy France: Old Guard and New Order, 1940-1944*. Također, za istraživanje kolaboracije i režima, pa samim time i prikazivanje politike koja je upravljala tom kolaboracijom, vrijedi spomenuti i onaj režim stvoren u okupiranoj Norveškoj. Najveći norveški kolaboracionist, Vidkun Quisling, postao je sinonimom domaćeg izdajnika, a o Norveškoj tijekom njemačke okupacije pisali su npr. Hans Fredrik Dahl u *Quisling: A Study in Treachery* te Paul G. Vigness u svom djelu *The German Occupation of Norway*. Kolaboraciji koja je nastala kao rezultat ofenzive u travnju 1941. godine pripada i Grčka, koja je imala sličnu sudbinu „dvojnog upravljanja“ kao i NDH. O Grčkoj pod njemačkom i talijanskom okupacijom pišu npr. Markos Vallianatos u knjizi *The Untold History of Greek Collaboration with Nazi Germany* te Mark Mazower u svom djelu *Inside Hitler's Greece: The Experience of Occupation*. S druge strane, carski Japan imao je nekoliko godina prednosti pred svojim europskim saveznicima u pogledu stvaranja kolaboracionističkih režima u Aziji, koje je stvarao svako malo, ponajviše na teritoriju Kine, o čemu govore John Boyle u knjizi *China and Japan at War: The Politics of Collaboration*; zatim David Barrett u *Chinese Collaboration with Japan, 1932-1945* te Frederick Mote u svom djelu *Japanese-Sponsored Governments in China, 1937-1945*. Početkom Drugog svjetskog rata i predajom zapadnih demokracija, Japan preuzima njihove azijske dominione i širi svoj utjecaj u jugoistočnoj Aziji, o čemu ima riječi npr. u djelu Joyce Lebra *Japan's Greater East Asia Co-Prosperity Sphere in World War II*. Također, o japanskoj sferi utjecaja u Aziji Robert Cribb i Li Narangoa uređuju zbirku radova pod naslovom *Imperial Japan and National Identities in Asia*, u kojoj se može naći govora i o japanskim pretenzijama na indijski potkontinent u obliku Privremene vlade Slobodne Indije, odnosno kolaboracionističkog režima Azar Hind.

Iz navedenog je vidljivo da postoji literatura koja opisuje kolaboracionističke režime Drugog svjetskog rata i koja govori o njihovim povezanostima s velikim silama Trojnog pakta, pa tako i povezanošću u vidu vanjske politike i diplomacije. Treba napomenuti da postoji određena manjkavost u literaturi koja se bavi specifično vanjskom politikom kolaboracionističkih režima i vanjskopolitičkim odnosima sila Trojnog pakta prema tim režimima. Određeni doprinos tom problemu daje i činjenica kako su brojni važni diplomatski arhivi i pismohrane uništeni od strane samih diplomatskih predstavnika tijekom povlačenja i zadnjih trenutaka sila Trojnog pakta, primjerice u trenutku sloma fašističke Italije kada su talijanski poslanici u Zagrebu uništili kompletan arhiv da ne bi zapao u ruke Nijemaca (Kisić

Kolanović, 2001: 377). S druge strane, snage Saveznika uspjele su sačuvati određene diplomatske arhive i dokumente, koji nam omogućuju rasvjetljavanje važnih događaja Drugog svjetskog rata. Među njima navedimo *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918-1945*, čija serija D i serija E pokrivaju materijal njemačkog ministarstva vanjskih poslova tijekom Drugog svjetskog rata, zatim *I Documenti Diplomatici Italiani*, u devetoj seriji pokriva taj period kroz objektiv talijanskog ministarstva vanjskih poslova, dok se materijal vanjske politike i diplomacije carskog Japana može pronaći u *Nihongaikobunsho*, tj. Dokumentima o japanskoj vanjskoj politici koji u drugoj i trećoj seriji, koje pokrivaju Showa eru, dokumentiraju period 1931.-1945. Uz ove arhive diplomatske korespondencije i dokumentacije, koji su svakako važan izvor za sve istraživače, poseban status imaju i sačuvani memoari i dnevnici onih osoba koje su imale važne uloge u vođenju vanjske politike Trojnog pakta. Među njih možemo svrstati dnevničke zapise grofa Ciana, talijanskog ministra vanjskih poslova i Mussolinijeva zeta te zapise generala Glaise von Horsteana, njemačkog vojnog izaslanika u Zagrebu.

1.2. DEFINICIJE TEMELJNIH POJMOVA I TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR RADA

Prije nego što započnemo glavni dio ovoga rada, opis vanjskopolitičkih odnosa velikih sila Trojnog pakta s marionetskim režimima kolaboracije koje su stvorili, potrebno je navesti definicije nekih teorijskih koncepata kojima ćemo se baviti u ovome radu te odrediti teorijsku i metodološku doktrinu koja najbolje odgovara obrađenoj tematici u radu. Osnovni koncept kojim se ovaj rad bavi jest kolaboracionistički režim i kolaboracija kao osnova jednog takvog režima. Kolaboracija dolazi od latinskog *collaborare*, što u osnovnom značenju označava zajednički rad i suradnju (hjp.znanje.hr, 2024). Negativnu konotaciju kolaboracija je dobila upravo tijekom Drugog svjetskog rata i danas se, u većini slučajeva, koristi upravo u tom negativnom smislu – suradnja sa neprijateljem vlastite države. Za napomenuti je da se u teoriji pojam kolaboracija može dijeliti na onu s ciljem preživljavanja te na onu obojanu ideološkim motivima, odnosno servilnu i ideološku kolaboraciju (Hoffman, 1968). Iz ovoga možemo izvesti definiciju kolaboracionističkog režima, kao režima „u kojemu, odabrana ili nametnuta, vlast cijelom svojom hijerarhijskom strukturom podržava i aktivno zahtijeva suradnju stanovništva s neprijateljem“ (Marjanović, 2022: 5). Dakle, cijela struktura i sva područja kolaboracionističkog režima podređuju svoje djelovanje i interese svom „vrhovnom gospodar“u. Samim time, jedno od tih područja jest i područje vanjske politike, odnosno

područje diplomatskih odnosa. Vanjsku politiku možemo formulirati kao politiku jedne države prema drugim državama s ciljem promicanja vlastitih interesa, odnosno kako je to prof. Vukadinović označio „organizirana aktivnost države kojom ona nastoji maksimalizirati svoje vrijednosti i interese u odnosu spram drugih država i ostalih subjekata koji djeluju u vanjskom okružju“ (Vukadinović, 2005a: 17). Sukladno tomu, pojam diplomacija, jednako širok kao i pojam vanjske politike, možemo odrediti kao „sredstvo vanjske politike država, koje obuhvaća sve aktivnosti u provođenju te politike“, kao i „vođenje državnih poslova na području vanjske politike putem službenih odnosa s drugim državama i međunarodnim organizacijama“ (Berković, 2006: 13-14). U očima modernog čitatelja pojam diplomacije i vanjske politike očituje se u bilateralnom i multilateralom dijalogu mirnodopskih i demokratskih država, pa je stoga moguće upasti u kritičku nedoumicu oko toga kako je uopće moguće provoditi diplomaciju i vanjsku politiku u stanju općeg sukoba i totalnog rata, kakav je bio Drugi svjetski rat. *Kada diplomacija prestane, rat počinje* citat je koji se pripisuje upravo jednom od glavnih aktera, Adolfu Hitleru. On je vrlo uspješno „diplomatski“ manevrirao s demokratskim državicima u Münchenu, da bi na kraju ratom potvrdio ono što je zahtijevao u miru. Može li u takvom stanju anarhije međunarodnog poretka vanjska politika imati ikakvu ulogu? Bez sumnje da može i da je osiguranje interesa pojedinih država bilo jedan od važnih pokretača svih odnosa u Drugom svjetskom ratu. Rat je ipak samo, prema uvijek relevantnom Carlu von Clausewitzu, nastavak (vanjske) politike drugim sredstvima. Ovaj rad će pokušati prikazati kako su rat i vanjska politika zajedno djelovali u interakciji tri velike sile Trojnog pakta sa njihovim kolaboracionističkim režimima, na primjeru odnosa carskog Japana i Mandžukuo u prvom dijelu, Trećeg Reicha i Slovačke Republike u drugom dijelu te fašističke Italije i Nezavisne Države Hrvatske u trećem dijelu.

S polazišta politološke znanosti i teorija međunarodnih odnosa, osiguranje interesa države, pa čak i u ovakvom stanju totalnog sukoba, pripada političkoj teoriji realizma. Realizam je nastao upravo kao odgovor na događaje Drugog svjetskog rata i postao vodeći teorijski pravac u istraživanju međunarodnih odnosa u 20. stoljeću (Vukadinović, 2005b: 116). Taj moderni realizam nastavak je višestoljetne tradicije političke teorije kojoj su svoj doprinos dali veliki mislioci poput Tukidida, Machiavellija, von Clausewitza, Hansa Morgenthaua i drugih (Lebow, 2013: 68). Za poimanje realizma iznimno je važan i doprinos Thomasa Hobbesa, koji je u svom *Levijatanu* odredio da je prirodno stanje ljudske vrste stanje permanentnog sukoba svih protiv sviju (Donnelly, 2013: 42), tijekom kojeg dolazi do borbe za moć i opstanak te osiguravanja interesa i sigurnosti. Sukob čovjeka protiv čovjeka, na toj

individualnoj razini, sprječava se pojavom države kao donositelja zakona i sigurnosti svim građanima. U areni međunarodnih odnosa, u kojoj su glavni akteri države, ne postoji entitet nadmoćne vlasti, koji bi jamčio jednakost, sigurnost i provođenje zakona za sve države u sustavu, pa su međunarodni odnosi trajno u stanju nesigurnosti (Jolić, 2011: 116, 120). Odnosi među državama odvijaju se, dakle, u stanju anarhije, u kojemu svaka država želi najbolje iskoristiti svoj položaj za maksimalizaciju dobiti, interesa i moći. Prema realističkom gledištu, glavni cilj svake države je njen opstanak, a svjetska politika u konceptu realpolitike svodi se na interakcije velikih i značajnih država koje moraju spriječiti nepoželjnu aktivnost malih država u obliku ugrožavanja svjetske sigurnosti, što objašnjava potrebu intervencije u druge države, kako bi se eliminirala mogućnost nestabilnosti pojedine države i samog međunarodnog poretka (Jović, 2013: 16-26). Hans Morgenthau navodi šest principa političkog realizma, a drugi princip konstatira da je glavni vodič realizma u međunarodnim odnosima ideja interesa, državni interesi koji se temelje na moći (Jorgensen, 2013: 113), koja se u anarhičnom sustavu ne ograničava pravnim ni moralnim okvirima (Jolić, 2011: 119). *Raison d'etat*, odnosno državni razlog je shvaćanje da su interesi države iznad svih drugih interesa i htijenja, a da je minimum interesa želja za opstankom, a maksimum dominacija nad svim ostalim akterima u međunarodnoj areni (Donnelly, 2013: 50-58). Motiv dominacije u realističkoj misli početka 20. stoljeća manifestira se u želji za teritorijalnim širenjem, kao rezultatom ekonomske i vojne moći države, koja širenjem svog teritorija omogućuje i širenje svoje kulturalne hegemonije (Jolić, 2011: 120). U pozadini Drugog svjetskog rata upravo je teritorijalno proširenje (za osiguranje životnog prostora) i širenje kulturalnog utjecaja bilo glavni pokretač svih događaja. Prvi svjetski rat i Velika depresija omogućili su stvaranje elemenata koji se, u interesu državne moći, nisu željeli zadovoljiti minimalnim dobitcima, već su zahtijevali maksimalne koncesije. Kao odgovor na takve zahtjeve zapadni državnici morali su napustiti stara savezništva i u okolnostima totalnog rata, realistički, sklapati saveze s ideološkim protivnicima, kao što je npr. imperijalna Britanija stupila u koaliciju s boljševizmom SSSR-a i demokratskim kapitalizmom SAD-a. To je u skladu s realističkim shvaćanjem da države „nemaju trajne prijatelje, nego samo trajne interese“ (Jović, 2013: 23) te da se na saveznike ne treba do kraja osloniti (Vukadinović, 2005b: 117), maksimu koja će provoditi Hitlerova Njemačka u odnosu sa svojim saveznicima. Primarni državni interes opstanka manifestiran je u Drugom svjetskom ratu u širokoj lepezi oblika, vrlo često i unutar pojedine države, čiji su različiti elementi u isto vrijeme kolaborirali s velikim silama Trojnog pakta te pružali otpor istima.

Spomenuli smo prethodno da smo odabirom Mandžukua, Slovačke i NDH, izabrali najbližnje primjere kolaboracije te da će se, stoga, ovaj rad koristiti komparativnom metodom najbližnjih slučajeva, naglašavajući razlike između analiziranih tri režima. Dakle, ovaj rad pripada polju komparativne politike. Komparativna politika često se naziva kraljevskom disciplinom suvremene političke znanosti (Kasapović, 2004: 10), ali njene temelje, kao i u slučaju realističke teorije, moguće je pronaći u tekstovima ranih mislioca. Starija komparativna istraživanja nazivala su se komparativnom vladavinom (*comparative government*) i fokusirala su se na istraživanje države i njenih političkih institucija, ponajviše obrađujući velike europske države, poput Velike Britanije, Francuske, Njemačke i Italije, a reprezentativni primjer moderne komparativne vladavine, navodi Kasapović, studija je Carla Friedricha iz 1937. godine, *Constitutional Government and Politics* (Kasapović, 2002: 150). Diskurs usporedbe i analize političkog života prisutan je u djelima klasičnih autora, kao što su Aristotel, Dante, Machiavelli, Bodin, Locke, Mill, Montesquieu i de Tocqueville (Daalder, 2002: 16), puno ranije nego što je komparativna politika, pa i „vladavina“ bila prisutna u političkoj znanosti. Edward A. Freeman krajem 19 stoljeća predviđa da će komparativna politika omogućiti otkriće univerzalnih zakonitosti kroz istraživanje globalnih poveznica (Chilcote, 2018: 5).

Moderna komparativna politika i njene metode definiraju se kao jedna od glavnih grana političke znanosti, uz političku teoriju i međunarodne odnose, baveći se unutarnjim političkim strukturama, individualnim i kolektivnim akterima te procesima, sa empirijskim ciljem opisivanja i objašnjavanja sličnosti i razlika političkih sustava, država, regija ili nadnacionalnih entiteta (Caramani, 2020: 1). Komparativno istraživanje politike moguće je podijeliti na dvije razine, nacionalnu i nadnacionalnu, gdje nadnacionalna razina obuhvaća *cross-national studies*, analizirajući specifične države, te *global studies*, analizirajući sve države svijeta (Kasapović, 2002: 153). U okviru *globalnog* sukoba i povijesnog konteksta, ovaj rad možemo svrstati u razinu *cross-national studies*, analizirajući manji broj slučajeva, tri režima. Odabir manjeg broja slučajeva omogućuje detaljniju analizu faktora i njihovog međudnosa (Caramani, 2020: 12; Lim, 2016: 21). Metodu komparativne politike, dizajn najbližnjih slučajeva (*Most Similar Systems Design*), koju ovaj rad koristi, oblikovali su Adam Przeworski i Henry Teune, po uzoru na logičke metode Johna Stuarta Milla (Caramani, 2020: 11). Logika djelovanja u Drugom svjetskom ratu nije nužno pratila metode J.S. Milla i izgledno je usporediva sa problematikom komparativne politike koju iznosi Lijphart, a to je postojanje puno varijabli uz malen broj slučajeva (Lijphart, 1971: 685). Tri slučaja ovog rada svakako su određena brojnim varijablama vanjske politike, o čemu će biti riječi u narednim poglavljima.

2. JAPAN I MANDŽUKUO

Započnimo, dakle, prikaz vanjskopolitičkih aktivnosti carskog Japana na prostoru sjeveroistočne Kine, na području Mandžurije. Na tom će području japanski militantni krugovi uspostaviti prvi entitet kojim se ovaj rad bavi, satelitsku tvorevinu koja je zapamćena pod imenom Mandžukuo (*Manchukuo/Manzhouguo*). U geopolitičkim razmišljanjima japanskog vodstva nakon aneksije Koreje 1910. godine upravo je sjeveroistok Kine postao primarni fokus (Narangoa, 2004: 47-48), a rješenje kako i na koji način izvršiti proširenje japanskog utjecaja na taj prostor te kako objasniti razloge širenja postalo je najvažnije pitanje tokijske vlasti. Takvo razmišljanje omogućeno im je pobjedom u rusko-japanskom ratu 1905. godine i mirom u Portsmouthu kojim je Japan zadobio ruske koncesije na poluotoku Liaodong (*Kwantung Leased Territory*) i preuzeo upravljanje željeznicom u južnoj Mandžuriji (Duara, 2007: 219). Željeznica je označavala glavnu liniju opskrbe, ali i kontrole nad teritorijem, a u slučaju Mandžurije taj zadatak je dobila japanska kolonijalna željeznica uspostavivši Južno mandžurijske željeznice (*South Manchuria Railway – SMR*), tj. *Mantetsu* na japanskom. *Mantetsu* se sastojao od poduzeća koja su se bavila ne samo željezničkom djelatnošću, već su svojim aktivnostima oblikovali ekonomiju u toj japanskoj koloniji, o čemu govori i činjenica da su japanske investicije u *Mantetsu* 1920. godine brojale 440 milijuna jena, a do 1927. japansko gospodarstvo je 85% svojih inozemnih investicija trošilo na području Kine, od čega 80% upravo na području Mandžurije (Duara, 2007: 220). Na području koncesije, koje je sačinjavalo tek manji dio Mandžurije, Japan je uspostavio formalnu kolonijalnu upravu, dok je na ostatku prostora južne Mandžurije uspostavljena neformalna mreža ekonomskih i političkih veza s lokalnim kineskim moćnicima (Young, 1998: 3). Kineska strana tek je nedavno prodrla u Mandžuriju, ali je tijekom 20.-ih i 30.-ih godina prošlog stoljeća vidljiv značajan priljev kineske populacije nasuprot ograničenom i, donekle, plahom dolasku Japanaca, što je moguće pročitati iz podataka da je 1930. na prostoru Mandžurije i Mongolije živjelo gotovo 30 milijuna Kineza, dok je broj stanovnika podrijetlom iz zemlje izlazećeg Sunca bio oko 240 tisuća. Uz navedene, svoje su mjesto pod Suncem tamo potražile i brojne druge etničke skupine, pa Shinichi Yamamuro piše da se o tom području govorilo kao o Balkanu Azije, Alsace-Lorraine Istoka, i buretu baruta Dalekog istoka (Yamamuro, 2006: 10-11).

2.1. EKSPLOZIJA KOJA ĆE ODJEKNUTI ŠIROM SVIJETA

Uz željeznicu, važno mjesto u osiguranju japanskih interesa imala je i japanska vojska, ekspedicijske snage Kwantungškog garnizona koji će kasnije prerasti u najimpozantniju vojsku carskog Japana. Priča o životu Mandžukua počinje upravo djelovanjem tog garnizona, u večernjim satima 18. rujna 1931. godine. Poručnik Kawamoto aktivirao je eksploziv na tračnicama *Mantetsu*-a u blizini gradića Mukdena (Hata, 2008: 294), nedaleko kineske vojne baze oko grada Fengtiana (Young, 1998: 40). Bio je to rezultat dugotrajnog planiranja skupine časnika Kwantungške vojske s ciljem produblivanja japanske kontrole na nominalno kineskom teritoriju. Iako je *Dairen Express*, koji je prolazio tom dionicom željeznice, trebao iskočiti iz tračnica, vlak je, uz malo poteškoća, uspješno nastavio svoj put do Mukdena (Hata, 2008: 295). Unatoč tome, japanski urotnici su, prema planu, okrivili kinesku stranu i „agresivne kineske vojnike“ za napad na japanske interese (slično Hitlerovoj optužbi da je Poljska napala Njemačku) te je time Kwantungška vojska imala „opravdani“ razlog za početak svojih operacija, koji će u tom prvotnom periodu do 1933. godine ostati zapamćeni kao Mandžurijski/Mukdenski incident, u Kini poznat kao Incident 18. rujna, a japanske su snage ubrzo pod svojom kontrolom imale desetak većih gradova u okolici, među njima i Fengtian te Changchun, koji će kasnije postati sjedište marionetske države, da bi do veljače 1932. godine držale tri provincije kineskog sjeveroistoka sa svojih dvadesetak tisuća vojnika (Yamamuro, 2006: 40).

Incident u Mukdenu i posljedično širenje područja pod vlašću Kwantungške vojske svakako nije bilo prema napatcima i smjernicama ni Vrhovnog vojnog zapovjedništva niti japanske vlade u Tokiju. Japanski konzul u Mukdenu imao je saznanja o nadolazećem napadu i proslijedio ih je ministru vanjskih poslova Shidehari, koji je onda obavijestio ministra rata Minamija o tome, koji je poslao posebnog vojnog izaslanika u Mandžuriju da spriječi incident. Taj posebni izaslanik, general bojnik Tatekawa, obavijestio je Kwantungške časnike da im je plan otkriven, što je onda njih ponukalo da svojevrsni Dan D pomaknu deset dana ranije (Hata, 2008: 295). Nekoliko dana nakon prvog incidenta, 22. rujna, skupina časnika pod vodstvom generala Ishiware sastala se kako bi donijeli odluku o političkom restrukturiranju Mandžurije kao alternativu direktnoj okupaciji. Na tom su sastanku iznjedrili plan stvaranja višerasne autonomne države, sa posljednjim *Manchu* carem na čelu, države koja bi po pitanju unutarnjih poslova imala potpunu autonomiju, ali bi obrana, vanjski poslovi te glavne transportne i komunikacijske zadaće prepustili Japanu. General Ishiwara istog je dana obznanio vladi i vojsci u Tokiju planove Kwantungške vojske, koji su u tokijskim krugovima naišli na neodobravanje.

Unatoč tome, vojska je u listopadu uspostavila „upravno tijelo za samoupravljanje“ (*Jichi Shidōbu*) s ciljem vođenja Mandžurije prema samoupravljanju (Peattie, 1975: 147-149).

Neodobravanje u Tokiju bilo je uvjetovano, kod civilnih vlasti, podjelom na diplomatskom planu koja je postojala već desetak godina ranije, a u kojoj su se japanski političari podijelili oko pristupa i politike prema Kini. Jedna strana zagovarala je veći angažman vojske za zaštitu japanskih kolonijalnih interesa protiv kineskih nacionalista, a njihova se pozicija nazivala „*go-fast*“, tj. idi-brzo. S druge strane, pozicija „*go-slow*“, odnosno idi-polako, zagovarala je korištenje diplomacije i suradnje sa zapadnim silama koje su održavale politiku otvorenih vrata (Young, 1998: 119). Sukladno toj podjeli u pogledu vanjske politike prema Kini i područjima pod koncesijom, japanska vlada je tek nakon tjedan dana uspjela reagirati na događaje u Mukdenu i istodobno odgovoriti na telegram Kwantungške vojske o uspostavi samoupravljanja. Objavom 24. rujna vlada je obznanila politiku protiv daljnje ekspanzije (*fukakudai hōshin*) u kojoj se protivila potpunoj okupaciji Mandžurije i bilo kakvoj daljnjoj akciji Kwantungške vojske. Takav pristup pojačao je tenzije između vladinih konzula i časnika urotnika do te mjere da su jednog diplomatskog službenika koji je zahtijevao da vojska odstupi od napada na Fengtian, pod prijetnjom oružja, izbacili iz sobe konzulata (Young, 1998: 120-122). S vojne strane u Tokiju, neodobravanje nije nužno bilo zbog protivljenja samoj akciji, već zbog tempiranja i obujma akcije, neupitno je glavni cilj Vrhovnog zapovjedništva u Tokiju, pa čak i političara, bio proširenje japanske kontrole i interesa u Mandžuriji za osiguranje japanske budućnosti (Ogata, 1964: 131; Young, 1998: 116). U prilog tome ide i činjenica da je u travnju 1931. godine Vrhovno zapovjedništvo izdalo *Odluku o prevladavajućim uvjetima za 1931. godinu* i politiku rješavanja problema, koje je nazvano mandžurijsko-mongolsko pitanje, u tri etape: 1. uspostava pro-japanskog režima pod suverenošću nacionalističke vlade, 2. stvaranje nezavisne države te 3. okupacija Mandžurije i Mongolije. Zanimljivo je da je u određenim vojnim krugovima, među kojima su pripadali ministar vojske i zapovjednik Stožera, vladala povelika skepsa čak i prema prvoj etapi tog plana (Yamamuro, 2006: 42).

Uz ministra vojske i ministar vanjskih poslova Shidehara bio je prilično glasan u protivljenju prema nezavisnosti Mandžurije sukladno planovima Kwantungške vojske i zagovarao je diplomatske pregovore sa kineskom vladom u Nanjingu za rješavanje incidenta (Yamamuro, 2006: 44). Njegova mlaka reakcija, u očima časnika urotnika, nastavak je slične politike koju je vodio prema Kini, odnosno njegove vanjske politike koja nije mogla adekvatno djelovati protiv širenja pokreta za povratak prava na Mandžuriju koju je provodio Kuomintang

i antijapanske retorike koja je vladala u kineskim nacionalističkim krugovima, što je potaknulo časnike na akciju u okviru zaštite *japanskih prava u Mandžuriji (zai – Man ken'eki)*; prema riječima generala Ishiware, Mandžurija i Mongolija nisu kineski teritoriji, već pripadaju narodu Mandžurije i Mongolije (Hata, 2008: 291-292).

Početkom prosinca dolazi do kraha vlade i do kraja Shideharine politike neodobravanja, a nova vlada pod vodstvom Inukai Tsuyoshija napravila je zaokret i priznala gotov čin u kojem su se nalazili (Hata, 2008: 296). Inukaijeva vlada je 27. prosinca objavila da podržava nove akcije vojske u Mandžuriji (Ogata, 1964: 138), dok je vojska u Tokiju nekoliko dana ranije objavila da će područje Mandžurije i Mongolije trenutno postati regija pod kontrolom vlasti neovisne od kineske vlasti, koju će vojni krugovi postupno približavati statusu japanskog protektorata (Yamamuro, 2006: 45). Na kraju dana, vojska u Tokiju nije željela zaustaviti svoje snage u Mandžuriji, a vladin kabinet nije želio izgubiti teritorij koji su dobili djelovanjem Kwantungške vojske kao gotov čin – *fait accompli* (Young, 1998: 40), što će biti česta pojava u odnosima dvije strane. Iz navedenog je ovdje vidljivo da je čak i u ovoj protofazi ovog kolaboracionističkog režima postojala podijeljenost između htijenja vojnih i htijenja civilnih krugova, kao i određena podijeljenost između vojnih krugova u Tokiju i onih u Mandžuriji. Kako god, zbog osiguranja budućnosti i sigurnosti Japana, sve strane su imale utjecaja u daljnjem činu, stvaranju marionetskog režima carskog Japana na sjeveroistoku kineskog teritorija.

2.2. MEĐUNARODNA REAKCIJA NA DOGAĐAJE U MANDŽURIJI

Reakcija velikih sila i Lige naroda na japanske akcije u Mandžuriji bila je izrazito negativna, posebice i zbog straha za vlastite interese u Kini i opstanak politike otvorenih vrata. Chiang Kai-shek je bio uvjeren kako će Kina tužbom u Ligi naroda povratiti izgubljene teritorije, ali Liga naroda ni velike sile nisu bile u stanju aktivno podržati kineske zahtjeve, ponajprije zbog teških ekonomskih uvjeta Velike depresije. Vijeće Lige naroda ipak je krajem listopada glasalo (13-1) za prijedlog da Japan povuče svoje snage iz Mandžurije do sredine studenog 1931. godine, na što je Kwantungška vojska odgovorila prihvaćanjem vlastitog prijedloga o još jačoj potpori rješenja mandžurijsko-mongolskog pitanja kroz poticanje samoodređenja ta dva područja (Yamamuro, 2006: 44). Američki državni tajnik Henry L. Stimson zagovarao je doktrinu nepriznavanja, koja će tada dobiti ime po njemu, i odbijanje japanskog gotovog čina, a Sovjeti su bili usred ekonomske obnove nakon perioda

unutarstranačkih sukoba, pa nisu željeli sudjelovati u bilokakvim međunarodnim razmiricama (Hata, 2008: 296-297), dok je Velika Britanija dan prije incidenta u Mukdenu napustila zlatni standard (Young, 1998: 48).

Nemogućnost intervencije velikih sila, čega se Japan najviše pribojavao, rezultirala je još većim angažmanom Kwantungške vojske i van okvira Mandžurije, krajem siječnja 1932. dolazi do sukoba oko Šangaja, koji je ponovno izrežiran od strane časnika i japanskog vojnog atašea u Šangaju, s ciljem odvratanja pozornosti od događanja u Mandžuriji. Šangajski incident uskoro je poprimio obilježja većeg sukoba s dolaskom tri japanske divizije. Ipak, zbog bojazni od intervencije velikih sila u tom području u kojemu su njihovi interesi bili veoma izraženi, vojska u Tokiju naredila je povlačenje nakon što su japanske snage zauzele Šangaj (Hata, 2008: 297). Europske sile smatrale su da je Šangajski incident uznemirujući za svjetski mir, ali i da su Kinezi svojim akcijama isprovocirali Japance, no zbog jačanja antidemokratskih pokreta u Europi Daleki istok nije mogao biti u njihovom fokusu (Barnhart, 1995: 96). Kao posljednju uvertiru samoodređenju Kwantungške vojske u Mandžuriji, Liga naroda je u veljači 1932. godine službeno objavila da japanske akcije u Mandžuriji smatra direktnim kršenjem Briand-Kellogova pakta i Povelje Lige, čime su japanske akcije postale bezrezervno neopravdane i ilegalne u očima međunarodne zajednice i međunarodnog prava, a Liga je zatim uspostavila službenu komisiju za incident u Mandžuriji koja ima pronaći rješenje prihvatljivo za obje strane (Young, 1998: 125). Rješenje koje su japanski časnici u Mandžuriji pronašli, kao odgovor na međunarodne, ali i domaće reakcije, bilo je stvaranje novog političkog i državnog entiteta. Taj proces započet je početkom veljače 1932. godine, kada su Kwantungški časnici priredili konferenciju za određivanje svih detalja nove države. Sredinom veljače, točnije 16. veljače, okupili su političke predstavnike Mandžurije u *Administrativni komitet Sjeveroistoka*, koji je dva dana kasnije objavio manifest u kojem stoji da se, u ime naroda Mandžurije, odriču svih poveznica s vladom Chiang Kai-sheka te obznanjuju neovisnost sjeveroistočnih pokrajina od Kine (Yamamuro, 2006: 46).

Mandžukuo je formalno uspostavljen 1. ožujka 1932. godine, s četiri kineske provincije (Fengtian, Jilin, Heilongjiang i Rehe) kao teritorijem nove države. Posljednji kineski car Puyi postao je nominalan poglavar države već 9. ožujka, a njegovo novo vladarsko razdoblje nazvano je *Datong* (velika harmonija). Ministar vanjskih poslova nove države, Xie Jieshi, poslao je 12. ožujka diplomatsko pismo u 17 država svijeta tražeći priznanje, a dva dana kasnije Changchun je određen za glavni grad i preimenovan u Xinjing (jap. Shinkyo – „novi glavni grad“) (Yamamuro, 2006: 82). Tri dokumenta se uzimaju kao državotvorni ideali nove države:

Proglas o stvaranju nove države 1. ožujka, Proglas administracije 9. ožujka te Proglas stranim državama o osnivanju Mandžukuo 12. ožujka. Yamamuro ističe da kroz prvi dokument, koji kritizira kinesku politiku u Mandžuriji, nacionalističku vlast i međusobnu borbu, dobivamo razloge zašto je Mandžukuo trebao biti stvoren; kroz drugi dokument vidimo na kojim je idealima Mandžukuo osnovan, a u trećem dokumentu saznajemo u kojoj se poziciji novonastala država sada nalazi u svjetskom poretku (Yamamuro, 2006: 85). Ogata napominje kako je ovaj novi režim pod kumovanjem Kwantungške vojske ipak nastao kao alternativa prvotnoj zamisli potpunog podčinjavanja cjelokupne Mandžurije Japanu, kao i činjenicu da je Mandžukuo postao „neovisni“ entitet nasuprot Kine, kao antiteza japanskim zamislima o režimu koji je izravno povezan sa kineskom stranom (Ogata, 1964: 122). Kwantungška vojska je korištenjem „volje naroda za samoodređenjem“ kao osnovnog pokretača i realizatora državotvornosti namjerno željela isključiti vlast u Tokiju od bilo kakvog utjecaja na politički ishod događaja u Mandžuriji (Matusaka, 1996: 104). Za Kwantungške časnike Mandžukuo je predstavljao novu državu „slobodnu od zla domaćeg kapitalizma“, ujedinjenu kao „raj benevolentnog vladanja i skladne kooperacije 5 rasa“ koje tamo žive (Hata, 2008: 297). Mandžukuo će poslužiti kao temelj novog društva, gdje će vojni krugovi maknuti stare ideje političkih stranaka koje se bore za moć i korporacije novog doba koje se bore za profit (Barnhart, 1995: 99). Mark Peattie zaključuje da je neovisnost Mandžurije označila neovisnost Kwantungške vojske od Japana u jednakoj mjeri kao što je označavala neovisnost naroda Mandžurije od Kine (Peattie, 1975: 152). Kako god, vojska u Mandžuriji nije za cilj imala odcjepljenje od vlasti u Tokiju, naprotiv, sudbinu Mandžukuo vezala je jedino i upravo samo uz carsku veličinu Japana. O tome govori i činjenica da su u listopadu 1931. godine časnici zaduženi za međunarodno pravo ustvrdili da će novi režim djelovati besprijeckorno bez obzira radi li se o monarhiji, republici ili bilo kojem drugom obliku, ako Mandžurija bude potpuno neovisna (od Kine), slijedeći Japan i oslanjajući obranu države na japansku vojsku, sve u skladu sa voljom carstva (Yamamuro, 2006: 112).

2.3. SUKOB JAPANSKIH MINISTARSTAVA OKO PREVLASTI

Japanska kontrola nove države očitovat će se u tri smjera: vojsci, transportu pod japanskom kontrolom te savjetnicima iz Japana. Savjetnici su trebali biti postavljeni u sve razine upravljanja, sve do samog Puyija (Ogata, 1964: 123). Također, japanski su birokrati i diplomati trebali zauzeti važne uloge u aktivnostima važnim za vanjsku politiku nove države, počevši sa njenim priznanjem i zaključivanjem međunarodnih ugovora. Prvotno ih je bilo oko

20% na raznim pozicijama, da bi se krajem 1933. godine povećali na preko 48%, npr. u Savjetničkom vijeću od 7 članova, Japanci su zauzeli tri mjesta (Yamamuro, 2006: 120-121). Postavljanje japanskih dužnosnika zatražio je i Puyi u pismu poslanom zapovjedniku Kwantungške vojske Honjou, a koje je kao tajni aneks postalo dio kasnijeg protokola između dvije države (Yamamuro, 2006: 112). U Tokiju je došlo do prijepora oko toga tko bi trebao slati koje dužnosnike, odnosno koje ministarstvo treba imati svojevrsni primat u Mandžukuou. Pojedini civilni aparati smatrali su da se vojska treba isključiti iz svih civilnih poslova i prepustiti ekonomske i političke formulacije novom civilnom tijelu, na veliko protivljenje vojske. S druge strane, vlast u Tokiju zahtijevala je i reviziju postojećih japanskih institucija u Mandžuriji, posebice konzularnih predstavništava. Ministarstva u prijeporu, ono vojno, vanjskopolitičko i kolonijalno, složila su se da je potrebna hitna odluka, ali su zamislili zasebna rješenja (Matsusaka, 1996: 114-115). Vojska je zamišljala stvaranje protektorata i agencije generalnog intendanta, koji bi imao nadzornu ulogu nad svim civilnim agencijama; vanjski poslovi su se složili, ali su smatrali da je karakter previše kolonijalan za ophođenje s jednom nominalno neovisnom državom te su zagovarali stvaranje posebne ambasade, kako bi se sačuvala „mandžurijska suverenost“, a ambasador bi imao ulogu savjetnika mandžurijske vlade; kolonijalno ministarstvo nije imalo jednak utjecaj na vladu u Tokiju kao druga dva ministarstva pa im je preostalo samo tražiti ostanak postojeće funkcije guvernera (*ibid*, 116-117). Kompromis je pronašao šef Istočnoazijskog ureda ministarstva vanjskih poslova, prema njegovom planu jedna osoba bi popunila tri pozicije: zapovjednika garnizona, guvernera i posebnog ambasadora, što bi zbog prirode posla morao biti vojni časnik. U svojstvu zapovjednika, brinuo bi se za obranu i sigurnost i odgovarao redovnoj vojnoj hijerarhiji; u svojstvu guvernera, imao bi utjecaj na sudstvo i policiju, kao i nadzor nad *Mantetsu*-om, odgovarajući ministru za kolonije; dok bi kao službeni ambasador Japana u Mandžukuou bio bi zadužen za sva vanjskopolitička pitanja nove države i kao diplomat odgovarao MVP-u. Takav tri-u-jedan sustav podržale su sve opcije, vojska zbog nastavka prisutnosti u Mandžuriji, a vlada zbog bolje mogućnosti nadzora, odgovornosti i međuagencijske suradnje (Matsusaka, 1996: 118).

Reakcije u Tokiju na stvaranje Mandžukuoa bile su podijeljene. Čak je i japanski car svom pobočniku rekao da mu se aktivnosti vojske čini neprikladnim (Yamamuro, 2006: 101). Japanska diplomacija i ministarstvo vanjskih poslova (*Gaimushō*) nadali su se da će imati posebnu ulogu u poslovima sa novostvorenom državom, posebno Ured za azijske poslove (Brooks, 2000: 155). Kabinet premijera Inukaija nije imao namjeru priznati novi režim, ali je

namjeravao postupno djelovati na uspostavi odnosa (Ogata, 1964: 145), što je vidljivo iz zaključka sjednice kabineta sredinom ožujka u kojoj stoji da će se uz svesrdnu pomoć carstva u raznim područjima „ovo mjesto“ pokazati kao važan element za budućnost carskog Japana, posebice kao front borbe protiv Rusije i Kine (Yamamuro, 2006: 115-116). I dalje vidimo određenu podijeljenost mišljenja, ali i diplomatsku prisebnost kod ophođenja s tim *fait accompli* Kwantungške vojske. Bila je to zadnja verzija tradicionalne japanske vanjske politike u kojoj je mišljenje velikih sila i kooperacija s istima imala jednako važnu ulogu kao širenje japanskog utjecaja; također je taj kabinet bio zadnji u kojemu je premijer bio političar – svi nakon će biti časnici vojske i mornarice (Ogata, 1964: 156).

Inukaijeva suzdržanost rezultirala je njegovim atentatom 15. svibnja 1932. godine od strane grupe mornaričkih časnika i vojnih kadeta. Ministar vojske će za atentatore kazati da nisu djelovali nečasno i izdajnički, već sa stvarnom mišlju da to čine za dobrobit carstva (Young, 1998: 127-128). Novim kabinetom predsjedao je admiral Saitō, bivši guverner Koreje, koji će pokrenuti zaokret u politici prema Mandžukuou. Japanski parlament je 14. lipnja jednoglasno podržao rezoluciju u kojoj se traži hitno priznavanje Mandžukuoa. Takvom politikom išlo se izravno protiv smjernica Lige naroda i upozorenja Velike Britanije i Francuske, koje su najviše zagovarale japanski kurs (Ogata, 1964: 159). Britanci i Francuzi su ponajprije štiti svoje interese u Mandžuriji pa je britanski generalni konzul u Mukdenu javio Londonu da Mandžukuo predstavlja bogato područje za britanske interese i da bi se trebalo poraditi na uspostavi odnosa, politiku koju je zagovarala i vlast u Mandžukuo, naglašavajući nastavak politike otvorenih vrata i mnoge beneficije za sve države koje uspostave formalne državne odnose (Nish, 2016: 169-170).

2.4. DIPLOMACIJA SPALJENE ZEMLJE I JAPANSKE DOKTRINE

Novi ministar vanjskih poslova Uchida Kōsai, predsjednik *Mantetsu*-a, smatrao je da je rješenje mandžurijskog pitanja upravo u priznanju Mandžukuoa, o čemu je obavijestio i komisiju Lige naroda koja je tražila najpovoljnije rješenje, a kojom je predsjedavao britanski političar Lytton. Uchida je odbio ikakvo uplitanje velikih sila, jer je Mandžurija predstavljala područje od vitalnog interesa za Japan. Mjesec dana od rezolucije u parlamentu, Uchida je japanskom caru obznanio namjeru priznanja Mandžukuoa, označivši spomenute vitalne interese kao primat japanske vanjske politike, nasuprot dugotrajnoj povezanosti i kooperaciji sa velikim silama i međunarodnim poretom, „povratak Aziji nakon 60 godina imitacije

Zapadne materijalističke civilizacije“ (Ogata, 1964: 159-160). Uchida je u govoru pred parlamentom 25. kolovoza izjavio da, unatoč negativnoj reakciji koja će uslijediti izvana, Japan neće ustupiti ni koraka pa makar morali spaliti cijelu zemlju do temelja, jer priznanje Mandžukuo označava početak dugotrajnog mira na Dalekom istoku. Uchidina će diplomacija od tada biti nazvana diplomacijom spaljene zemlje – *shōdo gaikō* (Yamamuro, 2006: 146). Parlament je 15. rujna službeno obznanio priznanje Mandžukuo i potpisivanje Protokola, točke kojeg je u kolovozu sa stranama u Mandžukuou utvrdio posebni ambasador. Protokol je u osnovi sadržavao samo dvije točke: priznavanje interesa Japana u Mandžukuou te prihvatanje japanskih snaga za zajedničku obranu, dok je ranije spomenuti tajni aneks zagovarao japansku obranu i održavanje reda u Mandžukuou, nadzor nad transportom, širenje vojne infrastrukture te postavljanje japanskih službenika koje imenuje zapovjednik Kwantungške vojske (Ogata, 1964: 162-163; Yamamuro, 2006: 112-113, 146).

Prema predviđanjima ministra Uchide, Liga naroda nije pozitivno reagirala na japansko priznanje, a nekoliko tjedana kasnije i službena Lyttonova komisija donijela je svoj zaključak u kojemu stoji da je Japan imao legitimna prava u Mandžuriji nakon pobjede u rusko-japanskom ratu, ali da je stvaranje Mandžukuo bilo protivno međunarodnom pravu i teritorijalnom integritetu Kine (Barnhart, 1995: 98). Također, smatrali su da se akcije Kwantungške vojske u rujnu 1931. godine ne mogu percipirati kao samoobrambene niti da su potaknute izvornim pokretom za neovisnost (Ogata, 1964: 171). Liga naroda je 24. veljače 1933. godine glasovala protiv priznavanja neovisnosti Mandžukuo, na što su japanski predstavnici demonstrativno napustili sjednicu i mjesec dana kasnije službeno objavili japansko istupanje iz Lige naroda (Yamamuro, 2006: 147). Japan je nepovratno krenuo putem međunarodne izolacije, odustao od višedesetljetne kooperacije i stare diplomacije te se okrenuo širenju svog azijskog carstva. Vanjska politika, „autonome diplomacije“ (Young, 1998: 47), koja je uslijedila kao rezultat mandžurijske krize, stvaranja i priznanja Mandžukuo biti će vođena, kao i kabinet, interesom vojnih krugova, s ciljem monopola vlasti u Aziji. Nova politika okarakterizirat će se kao Monroeova doktrina u Aziji, gdje je Amerika bila Amerikancima, ovdje je Azija Japancima (*ibid*, 124). Narativ koji se također povezuje uz ovakvu japansku doktrinu i grčevitu borbu za japanske interese u Mandžuriji jest narativ *linije života – lifeline*, u kojemu Mandžukuo predstavlja *lifeline* za budućnost Japana. Taj izraz prvi put je iskoristio u siječnju 1931. godine diplomat i ministar vanjskih poslova 1940.-1941., Yosuke Matsuoka, koji je predvodio japansku delegaciju u napuštanju Lige naroda. *Mamore Manshū seimeisen!*, odnosno „branim mandžurijski *lifeline*“ je ubrzo našao plodno tlo u

japanskom tisku (Young, 1998: 88). Taj narativ *lifeline*-a poslužio je za mobilizaciju japanskog društva i odobravanje akcija Kwantungške vojske (Narangoa, 2004: 55), iscrpno prikazane u tadašnjim japanskim medijima od samih početaka Mandžurijskog incidenta (Young, 1998: 65-66). Medijska promidžba imala je vrlo pozitivan utjecaj na javno mnijenje: anketa na tokijskom sveučilištu pokazala je da je 90% ispitanih studenata podržavalo akciju Kwantungške vojske u obrani mandžurijskog *lifeline*-a (*ibid*, 137). *Lifeline* je uspješno obranjen od kineskih pretenzija kada je 31. svibnja 1933. godine kineska strana Chiang Kai-sheka zatražila primirje, kojim je okončana mandžurijska saga, sa japanskim stranama zadržanim sjeverno od Kineskog zida (Nish, 2016: 168). Narangoa konstatira da je time zaključena samo još jedna u nizu japanskih obrana *lifeline*-a, koja je započela aneksijom Koreje kako bi se zaštitio Japan, osvajanjem Mandžurije kako bi se zaštitila Koreja, prodiranjem u Kinu sve do Pekinga kako bi se obranio *lifeline* u Mandžuriji, a kasnije će se prodiranjem na jugoistok Azije braniti interesi Japana u Kini (Narangoa, 2004: 50-51).

2.5. STARO CARSTVO, NOVO CARSTVO I KINA

Ministar vanjskih poslova Kōki Hirota početkom 1934. godine govori kako je Japan jedini kamen temeljac za izgradnju mira u Aziji i da se mora boriti protiv svakog oblika protivljenja toj izgradnji, počevši u Mandžukuou (Nish, 2016: 167). Od atentata na premijera Inukaija, borba je bila u rukama vojnih krugova i mir se trebao osigurati borbom. Vlada je to potvrdila i sredinom 1933. godine objavom plana za vladanje u Mandžukuou, u kojemu stoji da se vođenje Mandžukuoa i implementacija japanske politike stavlja primarno u ruke Kwantungške vojske i japanskog ambasadora (Yamamuro, 2006: 125). Padom kabineta admirala Saita Makota u srpnju 1934. godine, na vlast dolazi admiral Okada Keisuke, preko njega vojska traži nove koncesije i restrukturiranje tri-u-jedan sustava. Vojno ministarstvo je zatražilo da se sve ovlasti kolonijalnog ministarstva prenesu na novo tijelo vlade, Ured za mandžurijske poslove, u kojemu bi djelovali službenici vojnog, vanjskopolitičkog i financijskog ministarstva. Također, sve ovlasti guvernera trebale su prijeći na japanskog ambasadora, koji je trebao izravno odgovarati premijeru, mimoilazeći MVP. Prijedlog vojske označavao je dva-u-jedan sustav, u kojemu je kolonijalno ministarstvo izgubilo ulogu. Ovaj prijedlog naišao je na reakcije i protivljenje, ali i na prijetnje rušenja vlade od strane vojske, stoga su vlada i ministri morali popustiti. Vojska je također popustila, pa je kolonijalno ministarstvo dobilo mjesto u novom Uredu, a ambasador je postao odgovoran i premijeru i

ministru (Matsusaka, 1996: 127-129). Kako god, vojska je ovim potezom učvrstila svoj položaj glavnog gospodara Mandžurije i smanjila utjecaj ostatka vladajuće strukture. Ministarstvo vanjskih poslova pogrdno je zvano „Uredom za vanjske poslove vojnog ministarstva“, što se pokazalo i krajem 1935. godine kada je ministar Hirota diplomatskim putem zatražio od Kine zaustavljanje antijapanskih aktivnosti, zajedničku borbu protiv komunizma te priznavanje Mandžukuo. Vojne strukture su zamislile drugačiji pristup prema Kini i otvoreno krenule u obračun sa južnim susjedom Mandžukuo (Hata, 2008: 300).

U srpnju 1937. godine vojska potiče novi incident, na mostu Marka Pola u predgrađu Pekinga, a japanska vlada nakon višestrukog premišljanja šalje tri divizije kako bi „kaznila neposlušnu Kinu – *bōshi yōchō*“, Peking pada u jednom danu, a sredinom kolovoza kineska strana proglašava opću mobilizaciju te time započinje drugi kinesko-japanski rat (*ibid*, 303-305). Unatoč padu glavnog grada Nankinga u prosincu, kineska strana nije prekidala otpor, pa su japanske snage odustale od mirnog rješenja sukoba i počele uspostavu niza kolaboracionističkih režima na sjeveru Kine pod vodstvom neprijatelja Chiang Kai-sheka, među njima i Wang Ching-wei, čiji je režim bio primoran priznati japansku vlast i neovisnost Mandžukuo, uz ostale uvjete koje su ocijenjeni mnogo težim od onih koje je Njemačka nametnula Vichyju (Hata, 2008: 307-308). Mandžukuo je od režima Wang Ching-weia priznat u drukčijem obliku od onog u kojemu je stvoren 1932. godine, s obzirom da 1934. godine dolazi do promjene oblika vlasti. Nakon razmatranja službene komisije koju je uspostavio Japan, s ciljem pronalaska najboljeg oblika vlasti, Puyi je ponovno postao carem, ovoga puta u carskom Mandžukuou (*Manzhou diguo*) 1. ožujka 1934., prihvatio je „nebeski mandat“ i zasjeo na tron od žada (tehnički bjelokosti, napravljen u Japanu) (Yamamuro, 2006: 155-156; Nish, 2016: 171). Zbog različitih želja novog cara i vojske napravljene su dvije ceremonije, u predgrađu glavnog grada sa svim obilježjima kineske carske tradicije te u carskoj palači, u uniformi *Generalissima* novog Mandžukuo (Yamamuro, 2006: 157). „Japan ima monarhiju, pa bi bilo najbolje da Mandžukuo ima jednak oblik vlasti“, odnosno „bilo bi nemoguće da struktura političke vlasti bude drugačija od one u Japanu“, stoji u japanskim tiskovinama mjesec dana nakon krunidbe (*ibid*, 159). U jednom tekstu objavljenom u časopisu *Foreign Affairs* 1934. godine, nalazi se impresija da unatoč carskom ustoličenju, nitko uistinu ne vjeruje da je Japan popustio u svojoj kontroli i da carevim „fantomskim kabinetom“ zapravo vladaju japanski savjetnici (Timperley, 1934: 295). Puyi je u zbližavanju sa Japanom morao ići toliko daleko pod utjecajem vojske, pa je nakon službenog carskog posjeta Japanu 1935. godine, Puyi preuzeo japansku carsku božicu Amaterasu Omikami kao božansku utemeljiteljicu carskog

Mandžukuo i šintoizam kao službenu religiju, produbivši proces unifikacije Japana i Mandžukuo (Yamamuro, 2006: 164), a Puyi je postao „mlađi polubrat japanskog cara“ (Duara, 2003: 66). Japanska pobjeda u vanjskopolitičkim odnosima za carski Mandžukuo bila je uspješna kupnja ruske koncesije Zapadnokineske željeznice 1935. godine. Kupnju je inicirala japanska vlada i ministar vanjskih poslova Hirota, a prodaja je potpisana u Tokiju uz cijenu od 140 milijuna jena. Zbog japanskog inzistiranja da Mandžukuo bude nominalni kupac, ugovor je potpisan između SSSR-a i Mandžukuo, čime je Sovjetski Savez *de facto* priznao postojanje Mandžukuo (Nish, 2016: 172-174).

2.6. NOVI POREDAK U ISTOČNOJ AZIJI I ZONA KO-PROSPERITETA

Po pitanju vanjskopolitičke povezanosti Japana i Mandžukuo te općenito Japana s azijskom prostorom svrsishodno bi bilo nešto reći o vanjskopolitičkoj politici novog poretka u istočnoj Aziji – *Tōa shin chitsujo*, koja je objavljena u studenom 1938. godine, nakon što je Japan zauzeo velike kineske gradove Šangaj i Nanking. Padom Nizozemske i Francuske širi se japanski utjecaj na tom prostoru pa je kabinet u kolovozu 1940. godine obznanio da će Japan stvoriti „Novi poredak u široj istočnoj Aziji“ – *Dai Tōa shin chitsujo*, koja je uključivala ne samo Japan, Mandžukuo i Kinu, već i francusku Indokinu, Tajland, nizozemske posjede, Oceaniju, Indiju i šire, odnosno Južna mora (*Nanyō*) i Južna područja (*Nanpō*). Ministar vanjskih poslova Matsuoka argumentirao je da je esencija japanske vanjske politike stvaranje „sfere ko-prosperiteta u široj istočnoj Aziji“ (*Greater East Asia Co-Prosperity Sphere – Dai Tōa kyōei ken*) (Colegrove, 1941: 5; Yellen, 2016: 565). Zgodna ilustracija te sfere pokazuje Japanca kako vuče kola, koja guraju Mongol, Manchu i Kinez (Narangoa, 2004: 58). Kao osnove novog poretka u Aziji uzima se zamisao da istočna Azija spada u japanski životni prostor – *seikatsuken*, koji bi jednog dana trebao doseći i do Novog Zelanda (Yellen, 2016: 564), ali se u tadašnjim okvirima morao zadovoljiti sa Južnim morima i Južnim područjima. Također se spominjala i doktrina nacionalnog prava na život – *kokuminteki seison ken*, koja je imala ekonomsku pozadinu još iz godina nakon Prvog svjetskog rata, a podrazumijeva da Japan zbog samoočuvanja ima pravo uzeti resurse od onih koji su bili „sretniji u raspodjeli“, što je povezano sa sličnom retorikom kao u fašističkoj i nacističkoj literaturi (Colegrove, 1941: 13-14). Novi poredak imao je 6 ciljeva: permanentna stabilnost istočne Azije, susjedska suradnja, zajednička obrana protiv komunizma, stvaranje nove kulture, ekonomska povezanost te mir u svijetu (*ibid*, 17). Stvoreno je i novo ministarstvo za širu istočnu Aziju 1942. godine, u kojoj je

Ured za Mandžukuo trebao raditi na pitanju vanjskopolitičke tematike, ali je premijer Tojo naznačio da neće biti nikakve diplomacije unutar *Co-Prosperity* sfere i da poslovi vezani uz Mandžukuo nisu vanjsko, već unutarnjopolitičke prirode. Kako god, Mandžukuo je smatran „prvim djetetom *Co-Prosperity* sfere“ (Yamamuro, 2006: 186-187), koje je postalo modelom za „neovisnost“ ostalih kolaboracionističkih režima u Aziji (Yellen, 2019: 16) i prvom postajom civiliziranja ostatka azijskog kontinenta (Hotta, 2007: 111).

2.7. MANDŽUKUO NAKON PEARL HARBOURA I KRAJ REŽIMA

Početak rata na Pacifiku, odnosno nakon napada na SAD, fokus japanske politike pomiče se od Mandžukua i prelazi na područje jugoistočne Azije i Oceanije, ali japanska iskustva u Mandžukuou postaju model za ostatak novog poretka. Mandžukuo je poslužio za oblikovanje kolaboracije u Kini i na jugoistoku Azije: brojni masovni pokreti u okupiranim područjima osnovani su po uzoru na *Kyōwakai* iz Mandžukua (Young, 1998: 49). U tome su vojni krugovi uspjeli, ali u preoblikovanju Japana i japanskog društva nisu bili jednako uspješni, unatoč zamislima da će „iskoristiti Mandžuriju za renovaciju Japana“ (Young, 1998: 196) te da će Mandžukuo biti eksperimentalna prethodnica novog Japana (Barnhart, 1995: 102). Zaključit ćemo dio o Mandžukuou epilogom njegova postojanja. Mandžurija je bila jedna od tema na konferenciju u Jalti, SSSR je zahtijevao povratak na granice prije rusko-japanskog rata, a Staljin je odlučio podržati politiku otvorenih vrata i priznati kineski suverenitet u Mandžuriji (Nish, 2016: 194-195), samim time ikakva sudbina Mandžukua nakon rata nije bila opcija. Prema dogovoru sa saveznicima, Staljin je 9. kolovoza 1945. godine objavio rat Japanu i pokrenuo napad na Mandžuriju, a japanski car Hirohito je 15. kolovoza prihvatio Potsdamsku deklaraciju i zatražio prestanak svih borbenih aktivnosti vojske. Kwantungška vojska je prvotno planirala nastaviti borbu protiv prodirućih Sovjeta, ali je svaki otpor prekinut nakon što je Tokio poslao careva bratića da osobno prenese carevu poruku o predaji (*ibid*, 195-196). Dva dana nakon carskog proglašenja, Mandžukuo je službeno ukinut tijekom sastanka vijeća, a dan kasnije, 18. kolovoza, car Puyi je pročitao proglas o raspadu države i svojoj abdikaciji, završio u sovjetskim rukama i odveden u Sibir, a uskoro nakon toga su sovjetske snage preuzele i bastion stvarne moći u Mandžukuou, zgradu glavnog zapovjedništva Kwantungške vojske (Yamamuro, 2006: 194-197). Time je nestao dragulj u kruni carskog Japana i utopija koju su vojni krugovi željeli stvoriti i nakon rata implementirati u japansko društvo.

3. TREĆI REICH I SLOVAČKA

Druga kolaboracionistička tvorevina Drugog svjetskog rata koju raščlanjuje ovaj rad jest Slovačka Republika, prvi satelit Hitlerove Njemačke. Njezino stvaranje omogućeno je potpisivanjem Münchenskog sporazuma, 29. rujna 1938. godine, kojim će Velika Britanija i Francuska prešutno omogućiti Hitlerove težnje za osiguravanjem *Lebensrauma* njemačkog naroda. Čehoslovačka, kao rezultat Versajskog poretka, bila je trn u oku njemačkog Führera, a velika njemačka populacija u zemlji služila je kao osnova za revizionističke tendencije u predratnoj diplomaciji. Jedan od uvjeta za uspješnu njemačku ekspanziju u Europi bila je eliminacija Čehoslovačke kao političkog i vojnog faktora u regiji, čime bi se osigurali bokovi njemačkog napada te pojačala ekonomska snaga zauzećem važnih resursa (Bystrický, 2011: 157). Resursi, kao i vanjska politika Čehoslovačke, bili su u rukama Čeha, a Slovaci nisu imali utjecaja na formuliranje politike (Kirschbaum, 1995: 179). Njemačka vanjska politika je u Münchenu *de facto* dobila potvrdu od velikih sila da Čehoslovačka pripada njemačkoj sferi utjecaja, a u vanjskopoličkim planovima Adolfa Hitlera mjesta za versajsku Čehoslovačku nije bilo, pa je već nekoliko dana nakon Münchena Hitler obznanio svojim suradnicima želju za slamanjem Čehoslovačke i, posebice, češke opozicije u „pacifikacijskoj akciji“ okupacije češkog i izolacije slovačkog teritorija (Bystrický, 2011: 157-158, Low, 1964: 405). Raspad Čehoslovačke, smatrali su njemački akteri, morao se prikazati kao čin unutarnjeg sukoba između dva konstitutivna naroda i fokus se stavio na buduće uređenje slovačke nacije. Prema memorandumu dr. Ernsta Woermanna, direktora političkog ureda u ministarstvu vanjskih poslova 7. listopada 1938. godine, Hitleru su predočene četiri opcije za slovačko pitanje: neovisna Slovačka, slovačka autonomija unutar Čehoslovačke, autonomna Slovačka orijentirana prema Mađarskoj te Slovačka orijentirana prema Poljskoj. Zadnje dvije opcije smatrane su neprikladnima za njemačke interese, kao i za slovačke interese. Zanimljivo je da su se njemački akteri prvotno odlučili za scenarij slovačke autonomije unutar postojeće Čehoslovačke, ponajprije i kako bi se prikriili pravi njemački ciljevi. Slovačka bi, u federaliziranoj državi, bila ovisna o Pragu i orijentirana prema Berlinu. Njemačka strana je natuknula mogućnost da bi se jednog dana autonomija mogla pretvoriti u potpunu neovisnost Slovačke, o čemu su brojni njemački agenti i dužnosnici svakodnevno informirali svoje slovačke kolege (Low, 1964: 406-407; Bystrický, 2011: 158).

3.1. SLOVAČKA AUTONOMIJA UNUTAR ČEHOSLOVAČKE

Münchenski sporazum je pokazao da čehoslovačka vlada nije u mogućnosti zaštititi integritet države (Kirschbaum, 1995: 180), što je omogućilo ubrzani rast nacionalističke Hlinkove slovačke narodne stranke (*Hlinkova slovenská ľudová strana*), koja je već u lipnju 1938. godine dala prijedlog za stvaranje federacije u kojoj bi se posebni slovački identitet službeno priznao (Bystrický, 2011: 159). HSLS je pod vodstvom nasljednika Andreja Hlinke, svećenika Jozefa Tise, na konferenciji u Žilini 5. i 6. listopada zatražio veću slovačku autonomiju i implementaciju njihovog federalističkog programa, koji je podržan od strane svih slovačkih stranaka, izuzev komunističke i socijaldemokratske. Dan kasnije, vlada u Pragu je prihvatila sporazum iz Žiline, u strahu od njemačke reakcije, prihvatila slovačku autonomiju sa Tisom na čelu kabineta od pet ministara i samostalnim slovačkim parlamentom (*Snem Slovenskej krajiny*) te slovačkim jezikom kao službenim, što je ozakonjeno ustavnim aktom o slovačkoj autonomiji 22. studenog 1938. godine i preimenovanjem u *Čeho-Slovačku republiku*, (Bystrický, 2011: 160; Low, 1964: 407). HSLS je ojačan Žilinom zabranio Komunističku partiju Slovačke i Socijaldemokratsku stranku, a 8. studenoga apsorbirao Agrarnu i ostale desne stranke, među njima ideološki fašističku i nacionalsocijalističku, dobivši nastavak SSNJ, označavajući stranku slovačkog narodnog jedinstva (*Strana slovenskej narodnej jednoty*), što je Tiso označio kao kulminaciju tisućljetne borbe za slovačka politička prava (Bystrický, 2011: 161; Ward, 2013: 167).

Slovačko narodno jedinstvo, koje je uvelike ovisilo o željama Trećeg Reicha, pokazalo se ovisnim ubrzo nakon relativnog uspjeha sporazuma u Žilini. Naime, na red su došli zahtjevi Mađarske i Poljske za revizijom teritorija, a vlast u Pragu odlučila je da Slovaci samostalno riješe te probleme, pa je Tiso sa svojom delegacijom započeo pregovore s Mađarima u pograničnom mjestu Komarno od 9. do 13. listopada, koji su završili neuspješno jer su obje strane nepopustljivo zahtijevale poštivanje etničkih granica. Low kazuje kako su Slovaci davali premalo, a Mađari tražili previše (Low, 1964: 409). Mađarska je strana tražila preko 12 tisuća km² slovačkog teritorija, na kojemu se nalazilo preko milijun stanovnika, uključujući Bratislavu i Košice, dva najveća slovačka grada, što bi Mađarskoj donijelo preko pola milijuna Slovaka, na što je Tiso odgovorio prijedlogom o predaji pola traženog teritorija sa trećinom stanovnika i bez velikih gradova, kako bi se zadržala etnička ravnopravnost. Taj protuprijedlog su Mađari označili kao otmicu mađarskih interesa i zatražili međunarodnu arbitražu Njemačke i Italije (Ward, 2013: 163). Hitler je, nakon propasti pregovora u Komarnu, rekao jednom mađarskom političaru da je Mađarska trebala postići dogovor sa Slovačkom bez vanjskog

uplitanja, dok je po pitanju arbitraže sugerirao Joachim von Ribbentropu da Slovačka maksimalno popusti svim zahtjevima (Low, 1964: 409). Tiso je pak, u razgovoru s von Ribbentropom, rekao da bi u slučaju plebiscita o sudbini Košica komunisti i Židovi glasali protiv Slovačke (Ward, 2013: 164).

Sudbina Košica i ostatka slovačkog teritorija odlučena je 2. studenoga u bečkom dvorcu Belvedere, u kojemu je Slovačku nominalno zastupao von Ribbentrop, a Mađarsku talijanski ministar vanjskih poslova grof Ciano. Slovačka je izgubila oko 10 tisuća km², s preko 850 tisuća stanovnika, od kojih je prema mađarskom cenzusu Mađara bilo preko 720 tisuća, a prema češkom cenzusu malo više od pola milijuna. Najgore za Slovačku bio je gubitak Košica, kao središta istočne Slovačke (Low, 1964: 410-411, Bystrický, 2011: 166). Njemačka je uspjela dogovoriti da Slovačka zadrži Bratislavu i Nitru te onemogućila mogućnost plebiscita na drugim područjima nastanjenim mađarskom manjinom; u očima njemačkih predstavnika „komadić“ teritorija koji je dobila Mađarska nije bio dovoljan razlog za pogoršanje njemačko-talijanskih odnosa (Low, 1964: 411), sličnu retoriku ćemo vidjeti i u postupanju sa NDH. Poljska je također dobila komad slovačkog teritorija, otprilike 226 km² (Bystrický, 2011: 167).

Autonomna Slovačka, nakon što je izgubila dobar dio svog teritorija, glasala je 18. prosinca za predstavnike svoje autonomne skupštine, što je Tiso okarakterizirao kao plebiscit narodne revolucije (*Ludák* revolucija, po nazivu pripadnika HSLS-a), s obzirom da je na glasačkim listićima bila samo jedna lista sa 75 imena, a pitanje na njima glasilo je „Želite li novu, slobodnu Slovačku?“, na što je potvrdno odgovorilo 98% od 1,2 milijuna glasača (Ward, 2013: 171). U takvim uvjetima potpune podrške slovački dužnosnici sve više su se sastajali sa njemačkim kolegama u poluslužbenim sastancima; u listopadu su se radikalni autonomas Ferdinand Durčansky i predstavnik njemačke manjine Franz Karmasin sastali s Hermannom Göringom, pa ponovno u studenom, kada je Göring napomenuo da će se moguće koncesije dati samo Slovačkoj, a nikako Čehoslovačkoj, dok je kod njihovog trećeg sastanka Göring upitao Slovake kada će konačno biti neovisni, da ih Nijemci ne bi morali dati Mađarima (Low, 1964: 412-414). Prvi slovački predstavnik koji je posjetio Hitlera, bio je Vojtech Tuka, prethodno optužen za izdaju i osuđen na 15 godina čehoslovačkog zatvora. On je 12. veljače 1939. godine pred Hitlerom izjavio da je neovisnost jedina želja slovačkog naroda, dok je Hitler smatrao da je Slovačka napravila premalo za neovisnost, unatoč činjenici „da ju je on spasio od Mađarske“ (Low, 1964: 414). Kako god, Hitler je Tuki rekao da slijede mračni dani za Čehoslovačku, zbog megalomanije Čeha, i da bi se Slovaci trebali pripremiti za akciju, koju bi on odmah podržao (Bystrický, 2011:171; Ward, 2013: 174-175). Prema nekim izvorima, Tiso je smatrao

da Slovačka nije spremna za takav povijesni iskorak (Ward, 2013: 175), simbolika umjerene politike koju su vodili ljudi oko njega i koji su smatrali da bi neovisnost trebao proglasiti parlament kao izabrani predstavnik slovačkog naroda (Bystrický, 2011:171).

3.2. KRAJ I POČETAK U OŽUJKU 1939. GODINE

S druge strane Čehoslovačke, dužnosnici u Pragu nisu bili zadovoljni informacijama o tajnim sastancima Slovaka i Nijemaca, štoviše, planiralo se micanje Tise i njegovih pristaša, a istog dana kada je Tuka posjetio Hitlera, sklopljen je plan o mogućoj češkoj okupaciji Slovačke (Kirschbaum, 1995: 182). Nijemci su 1. ožujka saznali za taj plan i javili Česima da ne planiraju slovačku neovisnost, što je ponukalo Čehe da se sastanu sa Slovacima i zahtijevaju od njih direktan odgovor jesu li za neovisnost ili za Čehoslovačku, na što slovački predstavnici nisu željeli odgovoriti (Ward, 2013: 176), u skladu sa željom da to bude odluka parlamenta, kojom bi se donekle dobio privid legalnosti. U prvim satima 10. ožujka češka strana je pokrenula puč, predsjednik Emil Hacha je smijenio Tisu i njegov kabinet, naredio uhićenja brojnih slovačkih lidera i ukidanje paravojnih postrojbi HSLS-a, a vojska pod generalom Homolom zauzela je slovačke institucije. Dan kasnije, Hacha je imenovao Karola Sidora za novog slovačkog premijera, na kojeg su Nijemci odmah krenuli vršiti pritisak da objavi slovačku neovisnost i da će u tom slučaju dvije njemačke divizije stacionirane s druge strane Dunava pripomoći Slovacima. Hitler je 12.ožujka poslao tajnika njemačkog ministarstva vanjskih poslova Kepplera da Sidora uvjeri u neovisnost, ali Sidor nije želio samostalno odlučiti o tome bez suglasnosti ostatka kabineta. Nijemci su onda upotrijebili plan B, odnosno narativ da je Tisova smjena neustavna i neprihvatljiva njemačkim interesima te da će Reich surađivati samo sa Tisom, koji se povukao u svoju župu u Banovce, gdje su ga njemački agenti tek nakon trećeg pokušaja nagovorili da se sastane s Hitlerom (Low, 1964: 417-420; Kirschbaum, 1995: 182; Bystrický, 2011:172-173; Ward, 2013: 180). Bila je to odluka koja će pogodovati svim stranama, Hitler je trebao nekoga da iznutra slomi Čehoslovačku kako bi njemačke snage umarširale u *Lebensraum*, a Tiso je trebao nekoga tko će ga vratiti na vlast. Tiso je pozvan 13. ožujka u Berlin, gdje je dočekan sa svim državnim počastima, i u razgovoru sa Hitlerom saznao da Führer ima dvije konačne opcije za Slovačku: ili će proglasiti neovisnost promptno ili se Njemačka više neće zamarati slovačkim pitanjem i prepustit će njezinim susjedima da ju podijele, a prema njemačkim informacijama, mađarske trupe već su bile u pokretu (Bystrický, 2011:173; Ward, 2013: 181). Hitler je predložio da Tiso proglasi neovisnost preko radija u

Berlinu, što je Tiso odbio, objašnjavajući da samo parlament može to učiniti (Kirschbaum, 1995: 183). Njemačka strana je popustila tom legalističkom pristupu, uz zahtjev da se odmah riješi sporazum o zaštiti (*Schutzvertrag*), o čemu je Joseph Goebbels u svom dnevniku zapisao da nema revolucije i da se sve riješilo ustavno, a Tiso je u međuvremenu javio predsjedniku Hachi i premijeru Karolu Sidoru te zatražio izvanrednu sjednicu slovačke skupštine za sljedeći dan (Bystrický, 2011:173).

Na toj izvanrednoj sjednici Sidor je podnio ostavku, a Tiso je okupljenim zastupnicima prenio Hitlerovu poruku o važnosti što brže neovisnosti, u isto vrijeme naglašavajući da Slovaci nisu krivi za raspad Čehoslovačke. Nakon Tisova govora, jedan od ministara je ustao i izjavio da ustanu svi koji se slažu da se neovisnost proglasi sada, na što su svi prisutni ustali i zapjevali slovačku himnu (Ward, 2013: 181-182), čime je prvi Hitlerov satelit postao stvarnost. Britanski premijer Neville Chamberlain je slovačku neovisnost okarakterizirao kao dobrovoljni raspad države, time poništavajući bilokakve obaveze koje je Velika Britanija imala prema Münchenskom sporazumu (*ibid*, 182). Pola sata nakon proglašenja neovisnosti, uspostavljena je nova slovačka vlada, Tiso je postao premijer, Tuka njegov zamjenik bez portfelja, Sidor ministar unutarnjih poslova, a Durčansky vanjskih poslova, dok je jedini luteran i ne-*Ludák* u kabinetu bio Čatloš, kao ministar obrane (Kirschbaum, 1995: 190; Ward, 2013: 183). Prema izvješću britanskog konzula u Čehoslovačkoj, reakcija stanovništva u Bratislavi na objavu neovisnosti nije bila pretežito burna, štoviše, nije bilo nikakvih proslava i dan je bio kao svaki drugi (Kirschbaum, 1995: 190). Hitler je u Berlinu već uvjeravao predsjednika Hachu da prizna njemačku okupaciju ostatka češkog teritorija, a njemačke su snage umarširale 15. ožujka i dan kasnije uspostavile Češko-moravski protektorat. Njemačke trupe ušle su i u zapadne dijelove Slovačke, do rijeke Vah, što je ponukalo Tisa da sredi odnose s Reichom i 16. ožujka brzojavom stavi Slovačku pod njemačku zaštitu (Kirschbaum, 1995: 190), što je Hitler u telegramu sljedećeg dana prihvatio (DGFP D(6): 10¹). Pregovori o službenom ugovoru o zaštiti (*Schutzvertrag*) započeli su 17. ožujka i ustanovili da njemački Reich preuzima zaštitu političke neovisnosti Slovačke i integritet teritorija, podiže njemačke vojne instalacije u određenim granicama, da se slovačka vojska organizira u konzultacijama s njemačkom vojskom te da se vanjska politika nove Slovačke provodi u skladu sa politikama Reicha. Tajni protokol sastavljen je u vezi bliske ekonomske suradnje, koja će se fokusirati na popunjavanje njemačkog tržišta slovačkim poljoprivrednim proizvodima te proizvodima drvne industrije, a velika će se pažnja posvetiti boljem iskorištavanju mineralnih resursa; također se dogovara

¹ *Documents on German Foreign Policy, serija D, svezak 6, dokument 10*

stvaranje slovačke valute i narodne banke, kojoj će pripomoći službeni savjetnik njemačke narodne banke te da će se kod ekonomskih pregovora s drugim državama Slovačka savjetovati s Reichom (DGFP D(6): 40²). Tiso je ugovor potpisao 19. ožujka, a u popratnom govoru izjavio „ako je Bog s nama, tko može biti protiv nas?“ (Ward, 2013: 184). Na njegovu žalost, njemački *Schutz* pokazao se već istog dana kada je von Ribbentrop potpisao njemačku stranu, 23. ožujka, kada su mađarske trupe pokrenule reviziju postojeće granične situacije na istoku zemlje. Slovačka je tu akciju protumačila kao invaziju i mobilizirala trupe, na što su Nijemci zabranili transport slovačkog teškog naoružanja i zatražili da se sukob riješi diplomatskim putem, a za zelenim stolom, pod njemačkim pokroviteljstvom, Mađarskoj je dodijeljeno dodatnih 1700 km² slovačkog teritorija, sa oko 70 tisuća žitelja (Kirschbaum, 1995: 191; Ward, 2013: 185).

U toj prvoj etapi formiranja države odnosi su bili relativno klimavi, ali uskoro je Tiso stabilizirao državu i stvorene su institucije za totalitarizaciju sustava, ured za propagandu, politička policija, središnji ekonomski ured (za rješavanje židovskog pitanja) i nekoliko koncentracijskih logora za neistomišljenike, jer je prema Tisovim riječima „stranka nacija, a nacija stranka, nacija govori kroz stranku, a stranka misli umjesto nacije“ (Kamenec, 2011: 178). Novi je ustav izglasan 21. srpnja 1939. godine, a u njemu se spominjalo prirodno pravo, društvena pravda, harmonično jedinstvo te kršćanska i nacionalna zajednica, prikrivajući Tisov autoritarni pristup u kojemu je Bog postao izvor suverenosti, a ne narod, što je Tiso otvoreno govorio na skupovima, naglašavajući da slovački režim ne imitira nacionalsocijalizam i da stvara *svojsky* program kršćanske slovačke nacije (Kirschbaum, 1995: 192; Ward, 2013: 189-190). Ovakvu totalitarizaciju pozdravili su i Nijemci, koji su u lipnju javili da Slovačku smatraju trajnom tvorevinom u srednjoj Europi i posebnim modelom za države koje će kasnije zatražiti njemačku zaštitu i sponzorstvo, te dokazom da njemačka vanjska politika dobro vrednuje „male slavenske katoličke države“ (Ward, 2013: 190). S druge strane, prema izvješću njemačkog ambasadora u Bratislavi Hansa Bernarda, *Schutzvertrag* i slovačko postojanje imali su ograničen vijek trajanja u planovima njemačkog Reicha za poslijeratno razdoblje, Slovaci će biti germanizirani ili preseljeni na istok, s obzirom da Slovačka pripada njemačkom *Lebensraumu* (Kamenec, 2011: 180-181). Kako god, u ljeto 1939. godine Slovačka je ispunjavala svoju svrhu i njezin međunarodni položaj donekle je bio zadovoljavajuć, uzevši u obzir da je u tom periodu 18 stranih država priznalo, *de facto* ili *de iure*, slovačku neovisnost, među njima i Velika Britanija i Francuska, sa imenovanjem svojih konzula u Bratislavi u svibnju i srpnju 1939. godine (Kirschbaum, 1995: 189; Ward, 2013: 190). Sovjetski Savez je,

² *Documents on German Foreign Policy, serija D, svezak 6, dokument 40*

nakon pakta s Hitlerovom Njemačkom, priznao Slovačku, dok SAD, unatoč naporima emigriranih Slovaka, nije učinio isto (Rychlík, 2018: 117). Među prvima je priznanje dala susjedna Mađarska, unatoč činjenici da su slovačko-mađarski odnosi bili zamršeni te su nastavili biti komplicirani zbog trzavica oko granica i slovačke želje za revizijom arbitraže iz Beča, uz posredovanje Reicha, koji je obećao prikladno rješenje tek nakon pobjede u Europi (Kamenec, 2011: 182).

3.3. RAT I NEMIR SLOVAČKE VLASTI, 1939.-1940.

Njemačka ratna ekspanzija u Europi započela je napadom na Poljsku 1. rujna 1939. godine, u kojemu je Slovačka rame uz rame s njemačkim Reichom sudjelovala od samog početka. Naime, njemačko ministarstvo vanjskih poslova obavijestilo je 24. kolovoza Slovake da će njemačke snage ući na slovački teritorij kako bi ih zaštitili od mogućeg poljskog napada te zatražili kooperaciju slovačkih snaga, u zamjenu za osiguranje granice s Mađarskom i vraćanje teritorija predanog Poljskoj 1938. i 1920. godine. Kako bi pokazao svoju povezanost s Reichom, Tiso je 27. kolovoza potvrdio slovačko sudjelovanje u nadolazećem napadu i mobilizaciju 117 tisuća rezervista, od kojih je 51 tisuća stavljeno pod zapovjedništvo generala Čatloša, u tri divizije koje su s njemačkim snagama 1. rujna započele sukob koji će prerasti u svjetski rat. Poljski teritorij koji su zauzele slovačke snage bio je djelomično nastanjen Slovacima, ali je percepcija javnosti bila podijeljena jer su te dijelove smatrali etnički poljskim (Rychlík, 2018: 120-121). Kako god, „prva vanjskopolitička pobjeda“ Slovačke realizirana je kada je Hitler u listopadu pohvalio držanje slovačkih snaga i dopustio povratak teritorija izgubljenih 1938. i 1920. godine (Ward, 2013: 193). Svojevrsna pobjeda domicilne politike zbilja se 26. listopada 1939. godine kada je Slovačka prešla na predsjednički sustav, a Tiso je postao prvi predsjednik i jedini katolički svećenik osim pape kao vođa moderne europske države, dok je poziciju premijera prepustio Tuki (*ibid*, 195).

Dok su Japanci slavili 8. obljetnicu Mandžukuo, zapadnoeuropske države padale su pod mašinerijom Trećeg Reicha. Njemačka mašinerija u Slovačkoj se fokusirala na političku igru i balansiranje radikalnih struja prevođenih premijerom Tukom i umjerenih političara prevođenih predsjednikom Tisom. Radikali i konzervativci su se slagali oko potrebe izgradnje totalitarnog sustava i čvršćoj kolaboraciji s Njemačkom, samo su im se pogledi razilazili oko brzine i načina implementacije ideja i metoda kolaboracije (Kamenec, 2011: 184). Berlin i Tiso su imali slična stajališta oko limitiranja radikalnog Tuke, s druge strane, Tiso ga nije mogao

držati van dužnosti, jer takvu situaciju Nijemci ne bi prihvatili, a Nijemci ga nisu mogli previše politički uzdignuti, jer radikali nisu imali dovoljnu podršku naroda (Rychlík, 2018: 115; Kirschbaum, 1995: 187). Konzervativci, odnosno ministar vanjskih i unutarnjih poslova Durčansky radio je na neutralnoj vanjskoj politici Slovačke i pokušavao je uspostaviti diplomatske kontakte sa zapadnim silama (Velika Britanija i Francuska su svoje konzule povukle nakon napada na Poljsku), što je bilo protivno njemačkim interesima, ali i *Schutzvertrag*-u, kojim je slovačka vanjska politika trebala pratiti njemačku. Durčansky je slovačkom poslaniku u Vatikanu dao upute da kontaktira slovačke predstavnike u Londonu, ali je talijanska tajna služba presrela poslanikovu komunikaciju i javila Nijemcima. Tada dolazi do pooštavanja njemačkih politika prema Slovačkoj. Hitler je pozvao slovačke dužnosnike u Salzburg krajem srpnja 1940. godine te naredio smjenu Durčanskyja, a njegove su uloge preuzeli radikali, Alexander Mach ministarstvo unutarnjih poslova, a premijer Tuka ministarstvo vanjskih poslova (Rychlík, 2011: 197-198). Tuka je vjerovao da treba pokazati Berlinu da su Slovaci bolji saveznici od Mađara i počeo je organizirati slovačku verziju nacionalsocijalizma (Rychlík, 2018: 115), sa slovačkom verzijom fašističkog pozdrava *Na stráž!* (Ward, 2013: 203). Promjena slovačkog kabineta nazvana je salzburški diktat, koji nije zapao samo Slovačku, jer su Mađarska i Rumunjska u isto vrijeme potpale pod čvršću njemačku vlast (Tönsmeier, 2007: 173), kako bi se smanjila moguća previranja prije najveće operacije 1941. godine.

Kao rezultat diktata u Salzburgu, uz restrukturiranje kabineta, u Slovačku je poslan i novi veleposlanik Manfred von Killinger, kao i mnogobrojni njemački savjetnici, koji su trebali motriti i usmjeravati slovačku političku, društvenu i ekonomsku sferu prateći njemačke interese u srednjoj Europi (Tönsmeier, 2007: 173, Ward, 2013: 211). Možemo reći kako im je cilj bio prodiranje nacističke ideologije u Slovačku, s posebnim savjetnikom SS-a kod paravojnog krila HSLS-a, Hlinkove garde i savjetnikom u pogonu Hlinkove mladeži, kao i u gospodarstvu. Najveći podupirač njemačkih savjetnika bio je Tuka, koji se Ribbentropu pohvalio u studenom 1940. godine nakon slovačkog pristupanja Trojnom paktu, da savjetnici rade odlično i da je cijela zemlja zadovoljna njihovim djelovanjem, dok je Tiso, s druge strane, svog savjetnika sreo samo jednom, odbijajući transfer ideologije, ali u isto vrijeme prihvaćajući transfer ekspertize njemačkih stručnjaka (Tönsmeier, 2007: 178-179). Tiso je smatrao da nema potrebe imitirati nacionalsocijalizam i da se slovački model temelji na kršćanskim vrijednostima (Ward, 2013: 213). Možemo reći da se tim vrijednostima služio i kada je Tuka zatražio smjenu četvorice ministara Tisove struje, na što je Tiso odgovorio da će se to dogoditi samo kada

Horthy bude slovački predsjednik te da će prije dopustiti Hitleru da pripoji Slovačku, nego što će popustiti pred Tukom i njemačkim savjetnicima (*ibid*, 216). Ovdje vidimo određenu dozu neovisnosti u unutarnjoj politici, koju su Nijemci u principu i dopuštali, ako je odgovarala njihovim interesima.

3.4. BORBA RADIKALA I KONZERVATIVACA TE NAPAD NA SSSR

U lajtmotivu tog sukoba predsjednika i premijera započela je i 1941. godina. Tiso je imao potporu naroda, stranke, parlamenta i Katoličke crkve, dok su radikali imali Gardu, njemačke poslanike i manjinu te protestante na svojoj strani. Tuka je u svom megalomanskom pothvatu što boljeg podilaženja Nijemcima nakanio preuzeti sve funkcije u državi. U siječnju je Tuka ponovno zatražio smjenu nekoliko ministara i natuknuo da bi se i Tiso trebao povući, što je potaknulo „rat“ u novinama dvije struje. Krenuvši korak dalje, Tuka je uz potporu njemačkog veleposlanika von Killingera, planirao slovačku verziju marša na Rim, u kojemu bi jedinice Hlinkove garde zauzele Bratislavu i uspostavile nacionalsocijalistički režim. Nije zadobio podršku vojske, niti je uspio mobilizirati podršku naroda, a najvažnije od svega, njegova akcija nije imala podršku Berlina. Nijemci u Slovačkoj bili su uz Tuku, ali su Hitler i Ribbentrop podržavali pragmatičnu opciju konzervativnog Tise. Zbog veće podrške naroda Tisova strana je ocijenjena kao bolja za održavanje kolaboracije, dok bi promjena vodstva ugrozila ratnu ekonomiju i propagandnu vrijednost dobrog življenja pod njemačkom zaštitom u tom modelu *Schutzstaat*-a (Ward, 2013: 217-218; Kamenec, 2011: 184-185). Tugin puč je propao, a njegov sponzor von Killinger maknut je iz Slovačke (Kirschbaum, 1995: 196). Uskoro je Tiso morao pokazati da Hitler nije promašio podupirući ga. Napad na Jugoslaviju pokazao je što se dogodi kada se ne slijede njemački interesi. Slovačka je na dan njemačkog napada prekinula sve diplomatske veze s Beogradom, a uskoro će podržati uspostavu istih sa NDH (Rychlík, 2018: 122). U isto vrijeme potpisani su vojni sporazumi s Reichom, koji su omogućili stacioniranje pet njemačkih divizija na istoku Slovačku, kao priprema za napad na SSSR. General Halder posjetio je 21. lipnja vojnu misiju u Bratislavi i naglasio Hitlerov zahtjev da slovačke snage sudjeluju u napadu. Novi njemački poslanik, Hanns Ludin, posjetio je predsjednika i premijera i natuknuo mogućnost korištenja slovačkih snaga u mogućem napadu, što su Slovaci odobrili, a Tuka je istog dana prekinuo diplomatske odnose sa SSSR-om, dok je general Čatloš rezervistima naredio izvanredne vojne vježbe. Sljedećeg je dana Hitler napao svog dotadašnjeg saveznika. Premijer Tuka zahtijevao je od Tisa da Slovačka službeno objavi

rat SSSR-u prije Mađarske, čime bi se stavili u bolji položaj, a predsjednik je Hitleru poslao telegram u kojem izražava podršku i vjeru slovačkog naroda u njemačku pobjedu. Vlada je 24. lipnja objavila rat Sovjetima, protuustavno, jer je samo parlament to mogao učiniti, ali takav pristup dogodit će se i kod objave rata SAD-u u prosincu. Uz pet njemačkih divizija, sa slovačkog teritorija u napad na SSSR poslani su i dvije slovačke divizije te time pokazale povezanost dva režima (Ward, 2013: 223-224; Rychlík, 2018: 122). Izravni rezultat slovačkog napada na SSSR i prekida diplomatskih odnosa, bilo je sovjetski kontakt sa čehoslovačkom vladom u Londonu i podrška restauraciji Čehoslovačke u granicama prije Münchenskog sporazuma (Kirschbaum, 1995: 198). Tisov svojevrsni odgovor poslan je nakon obilaska bojišnice u Ukrajini u listopadu, kada je ocijenio da bi pobjeda Sovjeta značila kraj civilizacije i kršćanstva (Ward, 2013: 227).

3.5. TISOVA PREVLAŠT I SUDBINA SLOVAČKIH ŽIDOVA, 1942.

Tisova pobjeda nad radikalnom strujom i slabljenje premijera Tuke dolazi 1942. godine. U travnju njemački poslanik Ludin predlaže Berlinu da se smanji njemačka podrška premijeru, jer je podjela vodstva utjecala na važne njemačke interese (Ward, 2013: 231). Tiso je iskoristio priliku i maknuo Tuku iz vodstva stranke i u listopadu Zakon 215/1942 usvojio je Führer-princip u Slovačkoj, prema kojemu je Tiso dobio titulu vođe (*Vodca*), koji je „uvijek u pravu“ i „njegova volja je zakon“ (Ward, 2013: 235; Rychlík, 2018: 115). Time je ušutkana svaka kritika radikala da Tiso nije dovoljno pronjemački nastrojen, a Nijemci su ga potvrdili kao nezamjenjivog u očuvanju kolaboracije (Kirschbaum, 1995: 196; Kamenec, 2011: 185). Najgroznija realizacija kolaboracije režima Drugog svjetskog rata bila je ona u odnosu prema manjinama, a najgore pogođena manjina u Europi vođenoj Reichom bili su Židovi. Za razliku od odnosa Japana i Mandžukuo, u odnosima Njemačke i njenih satelita Židovi su zauzimali važno mjesto, a židovsko pitanje (*židovská otázka*) bilo je glavna točka na brojnim sastancima. U cijeloj Europi 1942. godina bila je iznimno aktivna po pitanju „rješavanja“ židovskog pitanja, u Vichyjevske Francuske je te godine deportirano 40 tisuća Židova sa velodroma d'Hiv (Marjanović, 2022: 24). U Slovačkoj je najveći udio deportacija također napravljen 1942. godine. Već su u jesen 1938. godine slovački radikali u razgovoru sa Göringom ustvrdili da se židovsko pitanje u Slovačkoj treba riješiti prema njemačkom modelu. Početkom siječnja 1939. uspostavljena je komisija, koja je donijela zaključak da je bolje iskoristiti Židove za rad, nego nasilno postupati prema njima, ali je potrebno limitirati njihov pristup javnom životu. U travnju

1940. godine donesen je zakon o arijanizaciji, kojim je 51% udjela svih židovskih tvrtki preneseno na ne-Židove. Dolaskom njemačkih savjetnika nakon diktata u Salzburgu, brojni antižidovski zakoni koji su doneseni do tada sistematizirani su 9. rujna 1941. godine u *Codex Judaicus*, temeljen na Nürnberškim zakonima, a Židovi više nisu bili označeni samo po religijskoj, već i po rasnoj osnovi (Tönsmeier, 2007: 180-181; Kirschbaum, 1995: 196-197).

Tijekom posjeta Hitlerovom stožeru u listopadu, Tuka i Mach, ministar unutarnjih poslova, saznali su od Nijemaca da se židovsko pitanje namjerava riješiti preseljavanjem na poljski teritorij, a Nijemci su pozvali i Slovake da se pridruže tom procesu, a da će Reich platiti 500 maraka za svaku deportiranu osobu. Tuka je u tajnosti započeo pripreme za deportaciju slovačkih Židova, 3. ožujka 1942. godine objavivši kabinetu da će se Židovi deportirati kao radna snaga za Reich, umjesto Slovaka, kojih je Reich zatražio 20 tisuća za rad u Njemačkoj (Kirschbaum, 1995: 198; Ward, 2013: 229). Deportacije su započele 25. ožujka i trajale su do 20. listopada, tijekom čega su Hlinkova garda, Volksdeutscheri i policija predali u njemačke ruke više od 57 tisuća slovačkih Židova, dvije trećine ukupnog broja od oko 89 tisuća (Kirschbaum, 1995: 198). Radikali su s posebnom pažnjom željeli ispuniti njemačka očekivanja, ali je reakcija javnosti bila podijeljena, ponajviše reakcija Katoličke crkve. Brojni biskupi pisali su Tisu da zaustavi deportacije, a njegov nadređeni, biskup Kmetko je javio Tisu da se Židovi odvedeni u Ukrajinu likvidiraju, na što je Tiso odgovorio da je dobio njemačka obećanja o humanom postupanju te ako Slovaci mogu ići raditi u Njemačku, zašto ne bi mogli i Židovi. Ipak, Tiso je u razgovoru s Adolfom Eichmannom zatražio da se smanji obujam deportacija i da se „katolički Židovi“ ne diraju. Parlament je 15. svibnja limitirao deportacije tako što je omogućio da predsjednik Tiso izdaje posebna izuzeća za pojedince i članove njihovih obitelji. Poslanik Ludin je izvijestio Berlinu da je proces deportacije zaustavljen zbog uplitanja Katoličke crkve i koruptivnih službenika, koji su izdali preko 35000 posebnih izjava, kojima se oni u posjedu istih štite od deportacija (Kirschbaum, 1995: 199; Ward, 2013: 232). Komplicirana realnost postojala je u tome da je Tiso, s druge strane, u brojnim govorima, prije i tijekom deportacija, javno kritizirao Židove u slovačkom društvu, ocjenjujući ih kao komuniste koji rade protiv Slovačke, a deportacije gledao u najvećem interesu države (Kirschbaum, 1995: 199). Kako god, u listopadu 1942. godine, zbog službenih izuzeća i otpora konzervativaca i Crkve, deportacije su prestale, unatoč brojnim zahtjevima njemačke strane i pokušajima radikala za nastavkom. Prema izvješću Međunarodnoga crvenog križa nakon rata, Slovačka je u razdoblju od listopada 1942. do kolovoza 1944. godine bila utočište za brojne

srednjoeuropske Židove (*ibid*, 200), što nam pokazuje da je slovačka vlast barem u tome uspješno djelovala samostalno i protiv želja njemačke politike.

3.6. USTANAK I KRAJ

Prijelomna 1943. godina je donijela negativna izvješća s bojišta i prognoze da će Njemačka izgubit rat, što je potaknulo antinjemačko, čehoslovačko i komunističko komešanje. Do 1943. godine Slovaci su prešutno podržavali vlast kao uspješno rješenje slovačkog pitanja ili kao privremeno manje zlo u trenutnim okolnostima, ponajviše i zbog toga što je slovačko stanovništvo imalo bolji životni standard od drugih njemačkih marioneta. Poraz kod Staljingrada poljuljao je vjeru u njemačku pobjedu i Slovačku nakon rata (Kamenec, 2011: 190). S druge strane, premijer Tuka je i dalje pokušavao stvoriti čistu Slovačku po uzoru na Reich, pa je dobio dopuštenje od Nijemaca da preseli Čehe iz Slovačke u Protektorat, politika koja je započela već krajem 1938. godine kada je 9000 državnih službenika češkog porijekla prebačeno iz autonomne Slovačke, a iz neovisne Slovačke do sredine 1939. godine deportirano je 17 tisuća čeških službenika (Kirschbaum, 1995: 194; Ward, 2013: 236; Suppan, 2019: 487). O autonomiji Slovačke nakon rata nije bilo govora u diskursu izbjegličke vlade u Londonu i predsjednika Edvarda Beneša, koji je u svom drugom radijskom obraćanju Slovacima dan prije četvrte godišnjice neovisnosti rekao da Čehoslovačka nikad nije prestala postojati, a tijekom pregovora sa Sovjetima izjavio je da su slovački dužnosnici ratni zločinci i da će Tiso „visjeti“ zbog svojih zločina. Time je zatvorena jedina moguća linija koju je Tiso mogao tražiti za mogući odmak od Nijemaca, što je pokušao učiniti već pred kraj 1942. godine (Ward, 2013: 240; Kirschbaum, 1995: 208). Kako bi pokušali spriječiti povratak na stari model Čehoslovačke u kojoj Slovaci nisu imali politička prava, dvije opozicijske grupe, jedna pod vodstvom Demokratske stranke i priklonjena vladi u Londonu te druga pod vodstvom Komunističke partije, u kontaktu sa KP Čehoslovačke u Moskvi, potpisale su 1943. Božićnu deklaraciju, kojom se stvara Slovačko nacionalno vijeće, kao zakonodavni organ buduće vlasti, vlasti za koju su se odlučili boriti svim sredstvima i osigurati je što prije (Kirschbaum, 1995: 204-206).

Povoljan trenutak dogodio se u kolovozu 1944. godine, kada je nastupila pobuna protiv Nijemaca i koja je, prema nekim autorima, označila kraj slovačke samostalnosti. Partizanski otpor duži je period djelovao u njemačkoj pozadini, ali slovačke jedinice nisu bile uspješne u smirivanju situacije. Na povratku iz Rumunjske, njemačka vojna misija napadnuta je 27. kolovoza, a partizani su zauzeli Ružomberok, što je ponukalo poslanika Ludina da savjetuje

predsjednika da zatraži pomoć njemačkih snaga. Dva dana kasnije, general Ferdinand Čatloš je preko radija objavio da će njemačke snage pripomoći u borbi protiv partizana, što je bio jedan od signala da se započne sa općim ustankom. U metežu su počele cirkulirati vijesti da je Tiso, kao i mjesec dana ranije Hitler, ubijen, ali je predsjednik sljedeći dan preko radija demantirao glasine te obećao amnestiju svim ustanicima koji polože oružje. Slovačko nacionalno vijeće oglušilo se na ta obećanja, jer je partizanska borba u središnjoj Slovačkoj imala za cilj osiguravanje budućnosti nakon rata. Vijeće je u Banskoj Bistrici uspostavilo slovačku vladu nove 'Čeho-Slovačke' i pozvalo Slovake da se bore ne samo protiv Nijemaca, već i protiv njihovih domaćih slugu. Prva čehoslovačka armija, pod zapovjedništvom generala Goliana, brojila je 60 tisuća ljudi, uz potporu partizanskih jedinica brojnosti 18 tisuća. Sovjeti i Amerikanci su im zrakoplovima dostavljali opremu, jer su Nijemci na početku ustanka zaplijenili opremu slovačke vojske (Kirschbaum, 1995: 216-217; Ward, 2013: 248-250). Ustanak je nametnuo i novu promjenu kabineta, sa 5 ministarskih promjena, među kojima je najzvučnija smjena premijera Tuke i imenovanje Tisova bratića Štefana Tise premijerom, ministrom pravosuđa i vanjskih poslova. Restrukturiranje vlade potvrdio je novi njemački nadglednik, general SS-a Berger, dok je Gestapo zamijenio slovačke sigurnosne organe. Tiso je ustanike ocijenio kao malu kliku izdajnika, boljševika, Židova i Čeha, naglašavajući Nijemcima da je samo mali dio Slovačke protiv njih, istovremeno stvarajući posebne jedinice Hlinkove garde, koje su zajedno s Nijemcima trebale suzbiti ustanak (Ward, 2013: 249-250). Konačna njemačka protuofenziva počela je 17. listopada, Banska Bistrica, kao središte ustanka, zauzeta je deset dana kasnije, ali više od 13 tisuća partizana nastavilo je djelovati sve do kraja rata. Tiso je u Banskoj Bistrici 30. listopada održao misu i u govoru zahvalio njemačkom zaštitniku Adolfu Hitleru i njegovoj vojsci na obrani Slovačke. Obrana Slovačke rezultirala je nominalnim krajem slovačke neovisnosti, jer su Nijemci uspostavili okupacijski režim, unatoč izvješćima njemačkih krugova da se odnosi Slovačke i Reicha nisu izmijenili (Kirschbaum, 1995: 218; Prečan, 2011: 227). Ludin je službenom notom kritizirao slabe kazne koje je slovački sud dodijelio liderima ustanka te je zatražio smrtnu kaznu. Smrtnu kaznu dobili su ponovno i slovački Židovi, s obzirom na to da su Nijemci nastavili deportacije, uključivši i brojne „nepodobne“ Čehe, pa je do travnja 1945. godine još 13 tisuća ljudi deportirano u logore smrti (Kirschbaum, 1995: 218; Kamenec, 2011: 190; Ward, 2013: 254). Smrt ili pobjeda, Tiso je odlučno stajao uz Nijemce, i dok god su oni u bilo kojem mjeri podržavali njega i opstanak njegove države, Tiso je obećavao da će Slovaci biti uz Reich do konačne pobjede ili do časnog kraja. Pobjedu nisu dočekali, nakon proslave šeste godišnjice neovisnosti, početkom travnja 1945., pred nadirućom Crvenom armijom Tiso i slovačka vlada su prebačeni u Njemačku.

Tamo je Tiso preostalom narodu poručio da slovačka država još uvijek postoji jer njena vlada još uvijek postoji (Ward, 2013: 256). Ipak, kao i sve države i režimi vezani uz grandiozan imidž Hitlerove nove Europe, Slovačka je zajedno s trećim njemačkim carstvom skončala u plamenu revolucije te ponovno postala dio „omražene“ Čehoslovačke.

4. ITALIJA I NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

Posljednji dio ovoga rada interpretira najvažnije događaje odnosa Nezavisne Države Hrvatske i njenih pokrovitelja. Odmah na početku imamo specifičnost primjera NDH, jer za razliku od prva dva režima, u NDH su djelovala dva gospodara, fašistička Italija i njemački Reich, jedan podređen drugom u svakom smislu. U NDH je bila prisutna posebna dinamika odnosa, svojevrsan Bermudski trokut ostvarivanja državnih interesa. Kako to najčešće biva u takvoj trilateralu, nerijetko su se interesi dvije države sukobljavali sa interesom treće države. Zbog dugotrajne povezanosti Hrvatske s Habsburgovcima, treća država je najčešće bila Italija. Talijanski *duce* Benito Mussolini već je 1939. godine, nakon okupacije Albanije, svom ministru vanjskih poslova i zetu grofu Galeazzu Cianu rekao da će se umiješati ako revolucija započne u Hrvatskoj i da ga neće spriječiti ni Nijemci (Adriano i Cingolani; 2018: 158). Naputio je Ciana da se u siječnju 1940. godine sastane sa njihovim „hrvatskim pijunom“ Antom Pavelićem. Pavelić je ponudio da on pokrene ustanak, koji će Italija poduprijeti sa 30 tisuća vojnika, time povezujući dvije države. Pavelić je ustvrdio četiri točke za definiranje odnosa: Hrvatska kao nezavisna država, s novčanom i carinskom unijom s Italijom, s narodnom vojskom, koja će u budućnosti uspostaviti personalnu uniju s Italijom. U zapisniku njihova sastanka još stoji da se oko pitanja buduće granice spomenulo samo da bi otoci pred Zadrom trebali pripasti Italiji. U promemoriji jugoslavenskog dvostrukog agenta grofa Josipa Bombellesa stoji pak da Talijani nisu željeli odmah umarširati, već su zacrtali da Pavelić uspostavi privremenu vladu, kako bi se stvorio privid da je došlo do samostalne hrvatske odluke o neovisnosti, te su od Pavelića tražili zajedničku krunu i zajednička ministarstva vanjskih poslova i rata, što je Pavelić odbio (Kisić Kolanović, 2001: 38-39). Vidimo sličnost retorike sa njemačkim zahtjevima da se Slovačka samostalno odcijepi od Čehoslovačke. Mussolinijeva neuspješna invazija Grčke i jugoslavenski puč organiziran od strane Britanaca pokrenuli su njemačku mašineriju prema jugoistoku Europe i zahtijevali od Hitlera da utvrdi kako će i kome razdijeliti taj prostor.

4.1. SLOM JUGOSLAVIJE I NEZAVISNOST ZAVISNOSTI

Antiversajski sentiment djelovao je i kod razbijanja Jugoslavije, tj. Hitlerova izrazita netrpeljivost prema Srbima, kao pokretačima Prvog svjetskog rata u kojemu je Njemačka izdana, koje je trebalo vratiti u granice prije 1914. godine (Rieber, 2022: 77). Prva točka direktive br. 25 naznačila je puč u Beogradu kao prekretnicu političke situacije u regiji i označila brzo uništenje Jugoslavije kao imperativ (DGFP, D(12): 223³). Istog dana, 27. ožujka, Hitler je mađarskom poslaniku rekao da bi Hrvatsku stavili pod mađarski protektorat, a Dalmaciju pod talijanski, dok je regentu Horthyju sugerirao da Mađarska pripoji Hrvatsku, što je Miklós Horthy odbio. Tek su se 31. ožujka Nijemci odlučili za neovisnost Hrvatske, a von Ribbentrop je konzulu u Zagrebu brzojavio da se hrvatskim liderima obznani da će Njemačka poduprijeti Hrvatsku u novom europskom poretku, ako dođe do samostalnog rušenja Jugoslavije, prema kojemu hrvatski lideri trebaju raditi opstrukcijom svih veza s Beogradom (Kisić Kolanović, 2001: 45; Tomasevich, 2001: 48; DGFP, D(12): 239⁴). U tu svrhu njemački predstavnici predvođeni Edmundom Vessenmayerom pristupili su HSS-ovu prvaku Vladku Mačeku kako bi ga nagovorili na „samostalnu“ odluku o neovisnosti, dok je Maček kontrirao željom za mirnim rješenjem i medijacijom u njemačko ime pred vlastima u Beogradu (Adriano i Cingolani; 2018: 172; DGFP, D(12): 262⁵). S druge strane, Mussolini se 29. ožujka sastao s Pavelićem, koji je potvrdio prijašnje izjave o talijanskim pravima u Dalmaciji, a 5. travnja je 300-tinjak ustaša postrojeno u talijanskim kolonijalnim uniformama u Pistoji (Tomasevich, 2001: 57). U isto vrijeme je Vessenmayer, nakon neuspjeha sa Mačekom, stupio u kontakt sa ustašama, koje je u Hrvatskoj predvodio budući vojskovođa Slavko Kvaternik, kojeg su kao pronjemački orijentiranog smatrali za dobru protutežu talijanskom Paveliću. Napad na Jugoslaviju započeo je 6. travnja, a Vessenmayer je Eugena Didu Kvaternika obavijestio o brzom dolasku njemačkih trupa u Zagreb. Taj dolazak obistinio se 10. travnja, pa je Vessenmayer istoga dana dobio potvrdu Mačekova pristanka ustaškog preuzimanja vlasti, obavijestio Kvaternika i, prema izvješću ministarstvu dan kasnije, Kvaternika odveo do radija Zagreb, gdje je u 17:45 proglašena Nezavisna Država Hrvatska, a sat vremena kasnije njemačke trupe ušle su u Zagreb, u kojemu je narod slavio neovisnost u toj mjeri da je njemački general rekao da je takav doček vidio jedino kad su njemačke jedinice ulazile u Linz nakon *Anschlussa* (DGFP, D(12): 313⁶). Kvaternik je uputio telegram Hitleru, zahvaljujući na

³ *Documents on German Foreign Policy, serija D, svezak 12, dokument 223*

⁴ *Documents on German Foreign Policy, serija D, svezak 12, dokument 239*

⁵ *Documents on German Foreign Policy, serija D, svezak 12, dokument 262*

⁶ *Documents on German Foreign Policy, serija D, svezak 12, dokument 313*

njemačkom podršci u stvaranju države i zatražio priznanje Reicha, a dan kasnije isto je učinio i Pavelić iz Rima (Matković, 2002: 69).

Pavelić se u Rimu 11. travnja u službenoj rezidenciji vlade, palači Venezia, sastao s Mussolinijem, kojemu je ponovio obećanje o talijanskim pravima u Dalmaciji od Sušaka do Boke Kotorske, dok mu je Mussolini ponudio njegov osobni zrakoplov za odlazak u Hrvatsku, što je Pavelić odbio, pa je posebnim vlakom krenuo, sa nekoliko stotina ustaša, prema Trstu i hrvatskoj granici. Granicu je prešao 13. travnja i zastao u Karlovcu, gdje su ga čekale ustaška, njemačka i talijanska delegacija. Kvaternik je, u nazočnosti Vessenmayera, upitao Pavelića ima li kakvih obaveza i davanja prema Italiji, na što je Pavelić odgovorio da nema nikakvih obaveza prema Mussoliniju, koji ne traži hrvatski teritorij, već samo privremeno zauzeće nekih otoka zbog strateških razloga (Kisić Kolanović, 2001: 49). Ipak, Mussolini je želio napismeno ono što mu je Pavelić uistinu obećao nekoliko puta usmeno, pa je poslao šefa ureda ministarstva vanjskih poslova Anfusa u Karlovac. Tamo je Pavelić, tek nakon potvrde Reicha, pristao da se u telegramima za priznavanje nadoda stavka o tome da će se granice naknadno ustvrditi sporazumom i sukladno željama Njemačke i Italije (Tomasevich, 2001: 59). Želja Italije o preuzimanju Dalmacije bila je glavna stavka iredentizma, preuzimanje Jadrana značilo je prvi korak preuzimanja cijelog Mediterana, *mare nostrum*, „naše more“ je trebalo pokazati fašističku Italiju kao pravu nasljednicu Rimskog Carstva. Nakon okupacije Abesinije 1936. godine Mussolini je nametnuo potrebu stvaranja životnog prostora za talijansku populaciju, iz kojeg će proizaći koncept *spazio vitale*, talijanske verzije *Lebensrauma*. Talijanski *spazio* zamišljen je u 3 koncentrične kružnice, prva s jezgrom carstva, Jadranom, druga s europskim teritorijima, a treća s afričkim i azijskim kolonijama, koje bi predstavljale *communita imperiale*, odnosno imperijalnu zajednicu, po uzoru na britanski Commonwealth (Rodogno, 2015: 439-441; Rieber, 2022: 38). Osiguravanje obje obale Jadrana bila je stavka talijanske vanjske politike prethodnih 20 godina, u kojoj je diskurs o „svetoj granici domovine“ pokretao talijanske iredentiste, koji su već 11. travnja od Mussolinija zahtijevali „okupaciju Dalmacije sve do dinarskog lanca“, jer „Dalmacija, od Obrovca do Kotora, nije Hrvatska“ (Kisić Kolanović, 2001: 52).

Talijanska diplomacija kaskala je za njemačkom u uspostavi svojih predstavništava u Zagrebu, već 15. travnja je njemački general Glaise von Horstenau preuzeo ulogu predstavnika njemačke vojske, a Siegfried Kasche je Paveliću 22. travnja predao svoje vjerodajnice kao njemački poslanik. Pavelić je za talijanskog poslanika želio Paola Cortesea, savjetnika za hrvatska pitanja u ministarstvu, koji je tada vršio dužnost u Tokiju, pa ga je zamijenio Raffaello

Casertano, koji je svoje vjerodajnice predao 3. srpnja, tjedan dana nakon otvaranja talijanskog poslanstva u Zagrebu. Sredinom lipnja je pristigla i talijanska vojna misija pod generalom Oxiliom, a 20. lipnja osnovan je zagrebački *fascio* nazvan po Pavelićevom prijatelju i Benitovom bratu, Arnaldu Mussoliniju (Kisić Kolanović, 2001: 113-114; Tomasevich, 2001: 60). U isto vrijeme kada su njemački predstavnici stigli u Zagreb, Ribbentrop i Ciano sastali su se u Beču 21. i 22. travnja. U hotelu *Imperial* ministri vanjskih poslova razgovarali su o imperijalnim temama podjele teritorija. Ribbentrop je prenio Hitlerove teze da se ne protivi personalnoj uniji, ni talijanskoj okupaciji Dalmacije od Rijeke do Kotora, uz naglasak da se sve službeno riješi izravnim sporazumom između Italije i NDH. Hitler je naglasio svojim predstavnicima u Zagrebu, i samom Ribbentropu, da dobar odnos sa Italijom ima prednost pred načelom suvereniteta malih naroda. Ribbentrop je konstatirao da je Dalmacija ipak većinom naseljena Hrvatima, pa se aneksija ne može opravdati zaštitom velike talijanske populacije, kao što je to inače opravdavala Njemačka, na što je Ciano odgovorio da Talijani polažu povijesno i kulturno pravo na Dalmaciju u pogledu zaštite i širenja *spazio vitale*-a. Zanimljivo je još za spomenuti da je von Ribbentrop na početku bečke konferencije iznio glavni cilj novog uređenja Balkana, a to je sprečavanje ponovne izdaje iz Srbije, koju je Hitler smatrao nepopravljivom (Jelić-Butić, 1977: 87; Krizman, 1983: 20; Kisić Kolanović, 2001: 87).

4.2. PITANJE GRANICE TALIJANSKIH PRETENZIJA

Ciano se 25. travnja sastao s Pavelićem u Ljubljani, kako bi započeo pregovore oko konačnog pitanja granice i odnosa Italije i NDH. Talijani su namjeravali iskoristiti ovu priliku da otvore put širenju u unutrašnjost Balkana i osiguravanje druge sfere životnog prostora. Ciano je Paveliću dao dvije opcije, tijesno povezivanje s Italijom, što će rezultirati manjom talijanskom aneksijom Dalmacije ili potpuno zaposjedanje, u slučaju da se odbije prijedlog carinsko-monetarne unije. Hrvatska strana zagovarala je da Italija dobije samo teritorij iz Londonskog ugovora i Kotor, ali nikako Split i obalu između Velebitskog kanala i Omiša. Pavelić je Cianu odgovorio da mu može ustupiti tek okolicu Zadra i Trogira, na što je Ciano telefonirao Mussoliniju, koji mu je rekao da on ne može biti *rinunciatore*, onaj koji se odriče Dalmacije. Dogovoreno je da će se pregovori nastaviti uskoro, a Ciano je njemačkom poslaniku u Rimu javio da je Pavelić predložio nacrt ugovora o savezu i suradnji sličan onome kakav su imali Reich i Slovačka, s kojim se Pavelić složio i zatražio tek manje izmjene kako NDH ne bi bila uspoređivana sa Albanijom (Kisić Kolanović, 2001: 88-90). Ciano će u svoj dnevnik

zapisati da natezanja oko Splita nisu vrijedna gubitka šire kontrole nad Dalmacijom, a sam talijanski kralj mu je rekao da što manje Dalmacije uzmu, manje će problema imati i da nije sentimentalnosti, kralj bi prepustio i Zadar (Gibson, 1945: 345). Daljnji pregovori vođeni su s poslanikom Casertanom, a Pavelić je postupno odustao od tražbina iz Ljubljane, poglavito Splita, za kojeg je zatražio da vlasti NDH dualno sudjeluju u upravi grada (Jelić-Butić, 1977: 88).

Za konačnu fazu pregovora sastali su se Mussolini i Pavelić 7. svibnja u Tržiču (Montfalcone), gdje je Pavelić potvrdio prethodne koncesije i pristao na izmijenjene talijanske zahtjeve za dalmatinskom obalom i dinastičkim povezivanjem dvije države, ali je svog talijanskog sponzora nagovorio da ne uspostavi carinsku uniju. Službeno potpisivanje svega izrečenog odredili su za 18. svibnja (*ibid*, 89). Potpuna podređenost diplomacije NDH utvrđena je toga dana Rimskim ugovorima. Pavelić je na čelu široke delegacije pozdravljen uzvicima *Eviva Dalmazia nostra!* (Živjela naša Dalmacija), nakon čega je talijanskom kralju ponudio Zvonimirovu krunu, kao simbol hrvatske državnosti, koju je Viktor Emanuel III. predao vojvodi Aimoneu od Spoleta. Tako je NDH u ugovorima koje će potpisati Mussolini i Pavelić označena kao *Kraljevina Hrvatska*. Potpisana su 3 ugovora sa rokom trajanja od 25 godina. Prvi ugovor određuje granicu između Kraljevine Hrvatske i Kraljevine Italije, odnosno definira se magnituda talijanske aneksije Dalmacije u toj mjeri da je NDH ostalo područje podvelebitskog Hrvatskog primorja, područje od Omiša do Cavtata te otoci Pag, Brač i Hvar. Drugim ugovorom definirana je demilitarizacija obale NDH i zabrana uspostavljanja mornarice, kako Talijani ne bi imali konkurenciju na Jadranu. Treći ugovor, o jamstvu i suradnji između dvije kraljevine, po uzoru na sporazum Njemačke i Slovačke, utvrdio je da će Italija garantirati političku neovisnost i teritorijalnu cjelovitost(!) Hrvatske. NDH se obvezuje da neće sklapati međunarodne ugovore u protivljenju talijanskih interesa i garancija, te da će vojska NDH izobrazbu i organizaciju vršiti uz pomoć talijanske vojske (Jelić-Butić, 1977: 89-90; Kisić Kolanović, 2001: 101-103). Poslanik NDH u Berlinu Branko Benzon je državnom podtajniku Woermannu rekao da hrvatski narod nikada neće prihvatiti ove ugovore te da je jedino neograničeno povjerenje u Führera i povezanost sa Reichom u obliku protektorata pravo rješenje za Hrvatsku (Krizman, 1983: 42). Glaise von Horstenau je nakon susreta Mussolinija i Pavelića u Montfalconeu zapisao u dnevnik da je bilo bolje da su Hrvati bili nepopustljiviji te da bi im položaj bio znatno bolji da su za kralja predložili vojvodu od Hessena (Broucek, 2013: 111). Negativno mišljenje imao je i sam talijanski kralj Viktor Emanuel III., koji je 3. lipnja

primio vjerodajnice poslanika NDH Perića, ocijenivši ugovore štetnima i za Hrvatsku i za Italiju (Kisić Kolanović, 2001: 115).

S druge strane, monarh je na dan potpisa Rimskih ugovora donio kraljevski dekret o aneksiji hrvatskog teritorija, koji je poslužio 7. lipnja za stvaranje Guvernerata Dalmacije sa sjedištem u Zadru, koji se sastojao od zadarske, splitske i kotarske pokrajine, a na čijem je čelu bio Giuseppe Bastianini, koji je započeo oštru talijanizaciju i antikroatizaciju (Jelić-Butić, 1977: 91; Kisić Kolanović, 2001: 128). Talijanski jezik je postao službeni u školama, liturgiji, birokraciji, tiskovinama i na radiju. Hrvatska prezimena su talijanizirana, spomenici hrvatskih junaka uklanjani, a sva kulturna i druga udruženja osim fašističke stranke su zabranjena. Oko 360 tisuća Hrvata koje je Rimskim ugovorima dospjelo pod talijansku čizmu guverner Bastianini je politikom *divide et impera* nastojao neutralizirati sukobom katolicizma i pravoslavlja. Državni službenici i prosvjetni radnici morali su govoriti talijanski da bi zadržali radna mjesta, velik broj njih zamijenili su novopridošli Talijani, učitelji koji su bili „pioniri talijanske civilizacije u Dalmaciji“, a koji su zarađivali 5-6 puta više nego njihovi hrvatski kolege (Kisić Kolanović, 2001: 127-130; Tomasevich, 2001: 132). Takav uzvišeni stav Talijana bio je prisutan i tijekom pristupa NDH Trojnom paktu 15. lipnja 1941. godine u Veneciji. Pavelić je sam potpisao ulazak NDH u pakt, iako je nekoliko dana ranije imenovao Lorkovića za ministra vanjskih poslova, čiji su pandani, Ribbentrop i Ciano te japanski poslanik u Rimu, potpisali pristupanje NDH u ime Njemačke, Italije i Japana (Kisić Kolanović, 2001: 117). Talijanski predstavnici smatrali su ovaj događaj trivijalnim, a Ciano je u dnevnik zapisao da je politička vrijednost hrvatskog pristupanja ravna nuli te da mu je jedan od Talijana, nakon Pavelića govora, izjavio da Pavelića ne treba uzimati za sigurno, jer će za 10 mjeseci zasigurno biti likvidiran (Gibson, 1945: 367). Nekoliko dana ranije Mussolini je pred fašističkim vijećem definirao Jugoslaviju kao umjetnu versajsku tvorevinu, koja nije željela ući u talijansku sferu utjecaja i koja je predstavljala opasnost za Jadran i Podunavlje, stoga je uskrnuće hrvatske države vidio kao najvažniji događaj na Balkanu. Unatoč proklamacijama da će Italija solidarno podupirati NDH, Mussolini je znakovito rekao „kada rasa ne ide u skladu sa zemljopisom, onda valja rasu pomicati“, odnosno nagovijestio je politiku etničkog čišćenja, kako navodi Kisić Kolanović (2001: 105-106). Također, tijekom tog govora pokazao je ogorčenost njemačkom politikom u NDH, odnosno njihovim uplitanjem u talijansku sferu utjecaja; „nebitno je što priznaju naša prava na papiru, kada u praksi uzimaju sve što žele, a nama ostavljaju kosti“ (Gibson, 1945: 364).

Rivalstvo između Italije i Njemačke u NDH se temeljilo na tri kamena spoticanja: odnosu prema domaćem srpskom stanovništvu i suradnji sa četničkim formacijama, ekonomskoj eksploataciji resursa koji su u većoj mjeri završili unutar njemačke zone te kontroli vojnih snaga NDH, koje su više naginjale kompetentnijoj njemačkoj vojsci (Rieber, 2022: 61). Izgledno je da je više Njemačkoj naginjao i sam Pavelić, s obzirom na to da prema Hitleru nije imao nikakvih hipoteka. S Führerom se sastao 4 puta, prvi puta već 6. lipnja 1941. godine u Berghofu (Korea Gajski, 2020: 27). Pavelić se zahvalio na Hitlerovom djelovanju u uspostavi NDH, a Führer je izjavio kako je uvijek pratio događanja u Hrvatskoj, zbog poznanstava sa Hrvatima iz njegovih mladih dana, ali da je stvaranje NDH i raspad Jugoslavije nastalo slučajno i bez izričite namjere. Unatoč tome, želja njegova i njemačkog naroda je da se nastavi i produbi suradnja dvije države i osiguraju njemački ekonomski interesi, s obzirom da političkih interesa u regiji Njemačka nema. Političke interese Führer je prepustio Mussoliniju, unatoč velikim simpatijama prema hrvatskom narodu (DGFP, D(12): 603⁷).

Njemačko-hrvatske ekonomske odnose regulirao je i tajni protokol, tzv. sporazum Clodius, potpisan 16. svibnja 1941. godine u kojemu se naglašavaju posebni njemački interesi u eksploataciji resursa i preferencijalni tretman kod budućih sporazuma te obveza NDH o opskrbi njemačkih jedinica (DGFP, D(12): 526⁸). Razlika u njemačkom i talijanskom djelovanju vidljiva je iz činjenice da su Nijemci sporazume koji bi se negativno mogli odraziti na javnost sklapali tajno, dok su Talijani javno paradirali sporazume koji su krnjili hrvatsku samostalnost; isto tako, talijanski dužnosnici i časnici ponašali su se prema hrvatskim kolegama izrazito arogantno, dok su se Nijemci odlučili za politiku takta i protiv konfrontacije (Tomasevich, 2001: 243). Njemačka politika na Balkanu temeljila se na četiri aspekta: korištenje domaćih revizionističkih grupacija, upotreba njemačke manjine u političke svrhe, čvrsto ekonomsko povezivanje Balkana sa njemačkom industrijom te iskorištavanje britanske i francuske neaktivnosti (Kovacs, 1941: 200-201), jednako kao što je iskorišteno kod manevara u Münchenu. Po pitanju pravne osnove raspada Jugoslavije i stvaranja NDH, Hitler je koristio doktrinu *debelattio*, tj. pravo osvajanja kojim je Jugoslavija prestala pravno postojati, što je omogućilo punopravno stvaranje novih entiteta na njenom teritoriju (Tomasevich, 2001: 270).

⁷ *Documents on German Foreign Policy, serija D, svezak 12, dokument 603*

⁸ *Documents on German Foreign Policy, serija D, svezak 12, dokument 526*

4.3. ŠIRENJE TALIJANSKE OKUPACIJE

Napad na Jugoslaviju i Grčku poremetio je planove za napad na SSSR, ali je vlada NDH aktivno sudjelovala u tom poduhvatu. Vlada je 22. lipnja zatvorila američki konzulat i protjerala generalnog konzula, pod optužbom da se konzul bavio nedopuštenom politikom pomaganja neprijatelja Osovina, dok je Pavelić Hitleru obećao hrvatske snage za pohod na SSSR već 25. lipnja. Talijani su onda zatražili da se osnuje i posebna hrvatska jedinica pri talijanskoj vojsci, koja je u kolovozu opremljena u Italiji (Tomasevich, 2001: 266; Kisić Kolanović, 2001: 118). Odluka NDH došla je nakon njemačke odluke o zatvaranju američkih poslanstava u ostalim državama pod njemačkom kontrolom. Slična odluka, ovaj put o objavi rata dogodit će se i u prosincu 1941. nakon japanskog napada na Pearl Harbour, kada su sve potpisnice Trojnog pakta ponukane da objave rat SAD-u, nakon što su to učinile Njemačka i Italija 11. prosinca. Pavelić je na izvanrednoj sjednici 14. prosinca u proglasu objavio rat SAD-u i Velikoj Britaniji (Matković, 2002: 173). U isto vrijeme kada su hrvatske postrojbe trenirane u Italiji, Talijani su širili svoju kontrolu u Dalmaciji. Jedna od klauzula Rimskih ugovora podijelila je hrvatski teritorij na tri zone. U Prvu zonu ubrajao se teritorij koji je Italija pripojila Rimskim ugovorima, Druga zona područje od nove granice do 50-70 km u unutrašnjost (hrvatska obala, Gorski kotar, Lika, dio Hercegovine), a Treća zona prostor do talijansko-njemačke demarkacijske linije, koju su u Beču sklopili Ciano i Ribbentrop, širine 40-70 kilometara. U Drugoj zoni je bila aktivna demilitarizacija, a tek u Trećoj zoni je NDH imala stvarnu civilnu i vojnu vlast. Postojao je direktan sukob talijanskih vojnih vlasti i vlasti NDH u Drugoj zoni, u kojoj je nominalno NDH trebala imati suverenitet. Talijanska Druga armija je objeručke prihvatila odluku Glavnog stožera 14. kolovoza o zaposjedanju Druge zone, pod opravdanjem bolje akcije protiv sve jačeg pobunjeničkog pokreta i zaštite naftne opskrbe iz Rumunjske. Mussolini je ovaj očiti prekršaj Rimskih ugovora izvršio bez ikakvih pregovora s Pavelićem, naglašavajući talijansku samovolju po pitanju NDH (Kisić Kolanović, 2001: 193-196; Korea Gajski, 2020: 29).

Pavelić je obaviješten 16. kolovoza i odmah je tražio Mussolinija da privremeno odustane od ove zamisli. Vlada NDH i ministar vanjskih poslova Lorković 18. kolovoza su talijanskom poslaniku Casertanu uputili usmenu notu, kojom vlada odbija zaposjedanje obalnog područja, koje označuju nespojivim s hrvatskim suverenitetom i integritetom teritorija, već okrnjenog kakav jest. Također se odgovara na talijanske tvrdnje o neefikasnosti hrvatskih jedinica za smirivanje situacije, naglašavajući bolje poznavanje terena i stanovništva. Isto tako, ustaške vlasti napominju da je jedan od remetilačkih faktora upravo talijanska vojska, koja štiti

i surađuje sa partizanima i četnicima. Maršal Kvaternik predvidio je da će talijanska okupacija biti permanentna, pa je i dalje smatrao da se vojska treba više povezati uz Nijemce, čime je njegov položaj u talijanskoj diplomaciji još više ocijenjen kao pronjemački i dokaz spletke hrvatske vlade i vojske protiv Italije. Kvaternikove sumnje nisu bile potpuno neutemeljene, s obzirom na to da su hrvatski obavještajci iz stožera talijanske Druge armije dobili saznanja o planu za zaposjedanje čitave Hrvatske u 5 etapa prema smjeru: područje Rimskih ugovora, Druga zona, Treća zona, Hrvatska do Save te Hrvatska do Drave. Pavelić je ubrzo obavijestio i njemačkog poslanika Kaschea, koji je talijansko zaposjedanje označio aneksijom tuđeg teritorija i uputio pismo svom ministarstvu, u kojem zaključuje da će nastradati njemački interesi u NDH. Ribbentrop je poslaniku odgovorio da u sporovima Italije i NDH ima ostati neutralan i da ne preuzima ulogu arbitra, upravo i zbog činjenice što su njemačko-talijanski odnosi najvažniji za njemačku vanjsku politiku po pitanju Sredozemlja. Pavelić je primoran 19. kolovoza prihvatiti talijanske razloge za reokupacijom i time onda hrvatske snage i civilnu vlast u Drugoj zoni stavlja pod zapovjedništvo Druge armije. Kao protutežu, Pavelić je predložio imenovanje općeg upravnog povjerenika NDH, koji bi imao nadzor nad svim civilnim tijelima i bio pridružen zapovjedništvu Druge armije za lakšu koordinaciju (Kisić Kolanović, 2001: 197-200; Jonjić, 2000: 702-704; Krizman, 1983: 166). Time je već nakon četiri mjeseca talijanskog sponzorstva neovisnosti mlade države prikazan volumen njihove stvarne opsesije pripajanja dalmatinske obale van tih „povijesnih“ naslijeđa Mletačke Republike i 100 tisuća Judinih škuda Ladislava Napuljskog.

Izvršenje treće etape, zaposjedanje Treće zone do demarkacijske linije, bilo je na pomolu u prosincu 1941. godine. Naime, 16. prosinca je njemačko vrhovno zapovjedništvo planiralo određene divizije s Balkana prebaciti na Istočni front, pa bi kontroliranje, osim važnih resursnih područja, preuzela talijanska vojska. Mussolini je ovu mogućnost shvatio kao konačnu odluku Nijemaca da Hrvatska spada u talijansku sferu, dok je atmosfera na hrvatskoj strani bila izrazito negativna, Pavelić je generalu Glaiseu rekao da se trebao povezati s dvorskim krugovima, koji bi zasigurno manje uzeli nego Mussolini. Talijanskom poslaniku Pavelić je zaprijetio da se civilna vlast u Trećoj zoni neće mijenjati, u čemu vidimo jedan od rjeđih primjera odupiranja Italiji. S druge strane, Pavelić se u više stvari vokalno odupirao Mussoliniju, ali je u praksi uvijek popuštao, tako da ne znamo koliko bi ovo odupiranje zaživjelo da je došlo do talijanskog preuzimanja kontrole u Trećoj zoni. Naime, Hitler je već 23. prosinca odustao od povlačenja 4 divizije s Balkana i širenja talijanske kontrole, naprotiv,

odlučio je pojačati njemačke snage u NDH, kako bi se što brže ugasio ustanak (Krizman, 1983: 231-234; Kisić Kolanović, 2001: 214-216).

Jedan od najvećih protivnika talijanske kontrole, maršal Kvaternik, u veljači 1942. godine službeno posjećuje grofa Ciana, Glavni stožer talijanske vojske, Mussolinija i talijanskog kralja, a u Firenci posjećuje nominalnog hrvatskog kralja i kraljicu. Na povratku Kvaternik u medijima opširno govori o gostoprimstvu velike hrvatske saveznice i veličini fašističkog svijeta kojeg je stvorio Duce. S druge strane Krizman navodi Kvaternikov osvrt na talijansku turneju tijekom jugoslavenskog utamničenja, u kojemu Kvaternik navodi vrlo rezerviran stav Talijana i nepovjerenje prema njemu te spominje *incognito* razgovor s Mussolinijem, koji ga je ocijenio njemačkim čovjekom i središtem svakog otpora protiv Italije (Krizman, 1983: 254-256). U jesen 1942. godine poslanik Casertano javlja da je general Glaise aktivan u manipulacijama svrgavanje talijanskog Pavelića i uspostavu njemačkog protektorata pod Kvaternikom. Također navodi da je mlađi Kvaternik, Eugen Dido, koncentrirao sve više moći, u tolikoj mjeri da bi uskoro kontrirao Paveliću, kojemu su Talijani sugerirali da pojača svoj utjecaj na vlast. U rujnu 1942. godine Pavelić šalje Kvaternika na „odmor“ u Slovačku, obznajući da namjerava preuzeti ministarstvo domobranstva, što je i potvrđeno početkom 1943. godine. Talijanski predstavnici pozitivno su ocijenili Kvaternikovu smjenu, kao i simultani odlazak njegova sina, čija je brutalna represija bila predmet spora u odnosima NDH sa njemačkim i talijanskim saveznicom (Kisić Kolanović, 2001: 168; 315-316).

Prije ove pobjede talijanske „diplomacije“ i smjene austrofilskog vodstva NDH, u lipnju 1942. godine dolazi do krnje pobjede diplomacije NDH u odnosima sa Italijom. Naime, nakon pregovora krajem 1941. godine, Mussolini je krajem svibnja obavijestio Pavelića da namjerava ukinuti reokupaciju Druge zone i smanjiti broj talijanskih snaga u NDH. Takozvani Zagrebački sporazum potpisan je 19. lipnja 1942. godine, a njime se Talijani potpuno povlače iz Treće zone te djelomično iz Druge zone. Uprava u Drugoj zoni temeljit će se na principu solidarnosti i zajedničke nadležnosti hrvatske civilne i talijanske vojne vlasti. Krnja pobjeda očituje se u tome da NDH nije zadobila potpunu civilnu vlast, a Talijani su zadobili pravo veta na sve odluke, osim one osnovnih direktiva ustaške politike. Otprilike u isto vrijeme kada su Talijani organizirali Zagrebački sporazum, u Rimu je osnovana posebna radna skupina pri ministarstvu vanjskih poslova za izradu plana za uspostavu personalne unije. Unatoč prvotnom protivljenju, Talijani su smatrali da bi do uspostave personalne unije moglo doći ako se uprava Dalmacije vrati Hrvatima, a ako Pavelić i dalje bude bio protivan, Talijani su namjeravali pronaći adekvatnu zamjenu za vodstvo NDH (*ibid*, 145; 223-225). Osobu koju nikako nisu

željeli vidjeti kao Pavelićevog nasljednika bio je ministar vanjskih poslova Mladen Lorković, kojega su smatrali centrom hrvatskog iredentizma za Dalmaciju. Poslanik Casertano svim se silama trudio smijeniti Lorkovića, koji je imao potporu generala Glaisea i poslanika Kaschea. Nakon mnogo žalbi Mussoliniju i Paveliću, Casertano je odlučio bojkotirati suradnju sa Lorkovićem, što je konačno dovelo do njegove smjene u travnju 1943. godine (Kisić Kolanović, 2001: 319-321).

4.4. HIMBENI SAVEZNIK 1943. GODINE I KRAJ REŽIMA

Talijani su odstranili još jedan faktor pronjemačkog djelovanja unutar NDH, ali s godinom 1943. njihov utjecaj i moć počinju slabiti te dolazi do smjena i u njihovoj vanjskoj politici; sam ministar vanjskih poslova grof Ciano odstupio je u veljači. U isto vrijeme Casertano referira Mussoliniju stanje u NDH, odnosno potpuni krah njihovog hrvatskog eksperimenta. Uz „hrvatski iredentizam“ Casertano za neuspjeh talijanske politike krivi i približavanje Nijemcima koji su „uspostavili protektorat“ u korist liderima NDH, koji su željeli slovački model. Mussolini je zahtijevao sastanak sa Pavelićem, na kojemu bi ga pokušao vratiti na „pravi put“, ali do njihovog sastanka nije došlo (Kisić Kolanović, 2001: 334-339; Rieber, 2022: 63). Casertano je, nakon eliminacije antitalijanskih elemenata, također eliminiran iz političkog života NDH u svibnju 1943. godine i opozvan u Rim. Zamijenio ga je Luigi Petrucci, koji je zapovjedniku Druge armije generalu Robottiju u kolovozu napomenuo da bi politički odnosi bili bolji da je vojska prestala surađivati sa četnicima i smanjila represiju nad hrvatskim pukom, jer je NDH bolja opcija za Italiju od potpuno antitalijanske Jugoslavije. Kako god, obojica su se složili da je, zbog Jadrana, prijateljska Hrvatska nemoguća stvarnost (Kisić Kolanović, 2001: 347-349; Tomasevich, 2001: 247).

U vrijeme kada su Robotti i Petrucci raspravljali o talijanskoj suradnji sa četnicima, fašizam je već bio eliminiran sa političke scene, a zapadni saveznici su, nakon zauzimanja Sicilije 17. kolovoza, krenuli u svoj marš na Rim. U noći na 25. srpnja Veliko fašističko vijeće, zatražilo je od Mussolinija da odstupi i da oružane snage preuzme kralj. Duce je tek nakon susreta sa kraljem odlučio odstupiti, nakon čega je odmah interniran, a vladu i vojsku preuzima maršal Pietro Badoglio, koji raspušta fašističku stranku, ali napominje da će ostati vjeran potpisanim ugovorima i savezu sa Njemačkom. Pavelić je službenu vijest o padu njegova sponzora i „velikog prijatelja“ dobio od poslanika Petruccija dan kasnije (Kisić Kolanović, 2001: 365-367). Unatoč obećanjima Badoglijia i Petruccija da Italija ostaje vjerna Njemačkoj,

Talijani su ubrzano radili na separatnom miru sa saveznicima, a predstavnici Reicha i NDH sastančili su oko toga kako će djelovati nakon talijanske promjene kursa. Talijanski poslanik u Berlinu javio je Rimu da Nijemci koordiniraju akcije za povrat Dalmacije. Kasche i Glaise njemačkom ministarstvu vanjskih poslova sugeriraju da se istakne povijesno hrvatsko pravo na Dalmaciju, koje bi Njemačka trebala podržati i opremiti hrvatsku vojsku za preuzimanje uprave u Dalmaciji. Talijani iz Zagreba javljaju da je Pavelić u nakani da Dalmaciju pretvori u njemački protektorat (*ibid*, 370-375).

Na Siciliji je Badoglio 3. rujna potpisao bezuvjetnu kapitulaciju Italije, koju je pročitao svim talijanskim snagama 8. rujna i pozvao ih da ne pružaju otpor Angloamerikancima, na što su časnici talijanske Druge armije i general Robotti odgovorili promptnim bježanjem s Balkana, ostavivši talijansku vojsku u rasulu. Robotti je prije odlaska općem upravnom povjereniku NDH izjavio da se Italija nalazi u ratu sa NDH, a svojim snagama naredio predaju ili prelazak u partizane. U Zagrebu časnik SS-a uz hrvatsku pratnju zauzima talijansko poslanstvo, čije osoblje uništava svu povjerljivu dokumentaciju. Njemačko poslanstvo je na hitnoj sjednici potvrdilo daljnji postupak prema Italiji, a Kasche se sastao sa Pavelićem i prenio poruku Führera, koji jamči neograničenu nezavisnost Hrvatske i povratak Dalmacije. U ranim jutarnjim satima 9. rujna Pavelić čita proglas u kojemu postupke „himbenog saveznika“ Italije označava kao najveću izdaju i postupak kojim se anuliraju svi nametnuti ugovori. Službeni dokument kojim se poništavaju Rimski ugovori Pavelić je potpisao 10. rujna, uz poništenje odabira vojvode od Spoleta za hrvatskog kralja te imenovanje glavara građanske uprave za Gorski kotar, Hrvatsko primorje i Istru te za Dalmaciju (Kisić Kolanović, 2001: 376-380; Matković, 2002: 217-218). Ustaški tisak pisao je o slomu Rimskog Carstva, a lideri NDH su za izdaju krivili nečasne generale kraljeve vojske i samog talijanskog kralja. Unatoč želji za pripojenjem što više teritorija i imenovanja poglavara za Istru, želje njemačkog saveznika bile su drugačije, pa je Hitler istog dana uspostavio zonu Jadransko primorje, u koju su uključena Istra i Kvarner, kako bi se njemački *Lebensraum* proširio na topla mora Mediterana. Komplikiranost djelovanja pogoršava i činjenica da su Nijemci u isto vrijeme okupirali Rim i dva dana kasnije, 12. rujna, spasili Mussolinija, koji je onda uspostavio Talijansku Socijalnu Republiku. Vlada NDH priznala je krajem rujna Mussolinijevu novu vladu kao jedinu talijansku predstavnicu, ali nije došlo do razmjene diplomatskih predstavnika između dva njemačka satelita. Mussolini je smatrao da nije došlo do promjene granice sa NDH, pa je odluka Poglavnika o ništavnosti Rimskih ugovora loše odjeknula na sjeveru Italije. Lorkovićev nasljednik, Mile Budak uvjetovao je priznanje Republike Salo talijanskim poništavanjem

Rimskih ugovora i priznavanjem hrvatskog prava na cjelokupnu istočnu obalu Jadrana. Zahtijevao je da novi talijanski poslanik, kojega je Mussolini imenovao krajem listopada, sa sobom u Zagreb donese službenu talijansku izjavu koja će to potvrditi, ali su to Talijani odbili (Kisić Kolanović, 2001: 381-394; Jelić-Butić, 1977: 269-273; Matković, 2002: 218-219). Ponajprije zbog interesa Trećeg Reicha, održavani su odnosi suživota, stanje neutralnosti i iščekivanja pobjede Hitlerovim tajnim oružjem. Bio je to kraj stvarnog talijanskog utjecaja u NDH, koja je sada imala samo jednog gospodara, njemački Reich.

Situacija je u zadnje dvije godine postojanja sličila slovačkom modelu, ali je na teritoriju NDH puno veću aktivnost imao pokret otpora, za koji možemo reći da je zamijenio Italiju u trilateralu odnosa. Jugoslavenski pokret otpora odnosno Narodnooslobodilački pokret (NOP) pod vodstvom Hrvata Josipa Broza Tita, potpomognut zapadnim Saveznicima, stvarao je brojne probleme Osovinskim silama od samih početaka njihovog angažmana na jugoistoku Europe, a kapitulacijom Italije dobio je znamenit vjetar u leđa, označivši kraj ikakvog otpora „boljševičkoj najezdi“, koje su se bojali svi nacionalistički pokreti. Hitler je na spomen mogućeg angloameričkog iskrcavanja na Jadranu izjavio da bi samo NDH ostala neaktivna, jer bi, bez obzira na krajnji rezultat, nestala sa svjetske pozornice (Rieber, 2022: 94). Svjestan toga bio je i ustaški vrh, koji je u studenom 1944. godine Nijemcima prenio plan o evakuaciji vlade i nastavak djelovanja na njemačkom teritoriju, što je njemačko ministarstvo vanjskih poslova u siječnju 1945. godine prihvatilo i pripremio plan za evakuaciju ustaša u Austriju (Tomasevich, 2001: 334). Pavelić je 5. svibnja 1945. godine izdao zadnji zakon, kojim se poništavaju svi prethodni rasni zakoni, a sljedećeg dana je pobjegao iz Zagreba (Kisić Kolanović, 2001: 440). U povlačenju prema Austriji on i njegovi ministri ostavit će mnogobrojan hrvatski narod na milost i nemilost zapadnih Saveznika i Titovih partizana. Nositelj kursa vanjske politike NDH i njen Poglavnik završio je u Argentini, gdje su mu društvo pravili brojni drugi reakcionari, a izgledno je da je u Buenos Airesu sreo i nesuđenog kralja Tomislava II., koji nikada nije stupio na hrvatsko tlo, kao što nikad više nije ni Pavelić.

5. ANALIZA REZULTATA KOMPARACIJE

Prikaz najvažnijih događaja u odnosima velikih sila Trojnog pakta i njihovih satelita služi za valorizaciju kako su izgledale vanjske politike i unutarnje odluke Njemačke, Italije i Japana te Slovačke, NDH i Mandžukuo. Za kraj ovoga rada taj će nam prikaz omogućiti evaluaciju tj. odgovor na pitanje zašto su Japan, Njemačka i Italija „osamostalile“ upravo ta tri

entiteta Drugog svjetskog rata. U ovom dijelu radu nastojat ćemo sumirati kakve su politike Njemačka, Italija i Japan imale prema svojim satelitima, i kakve su percepcije i porivi bili kod stvaranja i održavanja tih kolaboracionističkih režima. Preliminarni zaključak je da je u sva tri slučaja postojala određena tradicija povezanosti, koja je utjecala na razinu umiješanosti u okupirane teritorije. Također, može se reći da stvaranja tri analizirana entiteta nisu bila rezultat slučajnosti, iako se možda u pojedinim kombinacijama to tako čini. Mandžukuo, Slovačka Republika i Nezavisna Država Hrvatska marionetske su države koje su nastale izričitom namjerom jedne ili druge strane odnosa moći, tj. namjerom velikih sila Trojnog pakta ili namjerom domaćih elemenata.

5.1. PUYIJEV MANDŽUKUO

Kao velika želja i namjera domaćih elemenata van domovine stvorena je prva analizirana država ovog rada, Mandžukuo. Kao što smo prethodno spominjali, Mandžukuo je projekt Kwantungške vojske, koja je djelovanjem na sjeveroistoku Kine izrasla u najimpozantniji dio japanske vojske. Njeni časnici za cilj su imali izgradnju utopijskog društva „harmonije 5 rasa“ i napretka za boljitak cijelog japanskog društva. Utopiju koju bi stvorili u Mandžukuou namjeravali su transferirati na japansko otočje, čiju su politiku i gospodarstvo smatrali zatrovanim pohlepom političara i kapitalista. Ovdje možemo iščitati posebitost ovog slučaja, s obzirom da vlast u Tokiju nije imala jednakog utjecaja na stvaranje Mandžukuoa, kao što su to imali Berlin i Rim kod svojih satelita. Vlada u Tokiju, koja je sve više militarizirana, mogla je samo promatrati događaje u Mandžuriji, a i vojno zapovjedništvo nije moglo kontrolirati svoje časnike preko Žutog mora. Ta nemogućnost kontrola događaja od strane Tokija, nije značila da se vlast u Tokiju protivila širenju svoje kontrole na kineskom sjeveroistoku. Još od zauzeća Koreje, japanske su vlasti sezale pogled na Mandžuriju, čija su prostrana područja označena kao *lifeline* japanske budućnosti. Taj *lifeline* japanske su vlasti odlučile braniti i istupanjem iz Lige naroda i napuštanjem dotadašnje vanjske politike bliske suradnje sa zapadnim silama. Mandžukuo su stvorili i održavali uz veliki utjecaj doktrine pan-azijanizma (Hotta, 2007) i japanske verzije Monroeve doktrine, prema kojima su Japanci bili nositelji kulture i civilizacije u Aziji, ujedinjujući narode i načine života u *seikatsuken-u*, japanskom *Lebensraumu*. Louise Young je označila 3 faze japanskog širenja u Mandžuriju: faza vojne ekspanzije 1931.-1933., faza ekonomske integracije 1933.-1937. te faza agrarne kolonizacije 1937.-1941. godine (1996: 95). Sve faze imale su za cilj „implementaciju

japanskog u mandžurijsko“, kako bi se onda eksperiment Mandžurije mogao primijeniti u Japanu, ali i u ostalim japanskim satelitima koji su nastali kasnije. Treća faza je za cilj imala poslati 5 milijuna japanskih seljaka u Mandžukuou, kako bi se smanjio pritisak na domaću poljoprivredu, ali i kako bi se povećala japanska prisutnost van pozicija savjetnika i dužnosnika i razrijedilo brojno kinesko seljaštvo. Iako je 1936. godine kolonizacija Mandžurije bila jedna od glavnih ciljeva japanske vlade, uvjeti u Mandžuriji nisu bili dovoljno primamljivi da bi se ostvarila brojka od 5 milijuna, štoviše, populacija japanskih seljaka u Mandžuriji u najvećem obujmu brojala je oko 300 tisuća ljudi (Duara, 2007: 227; Young, 1998: 352-354).

S druge strane, jako dobro su zaživjele prve dvije faze. Kontrola vojske i moć militantnih elemenata u vladi rezultirala je širenjem japanske sfere utjecaja, nakon osiguravanja početne baze u Mandžukuou. U ekonomskom smislu, japanski kapitalisti jedva su čekali iskoristiti potencijal koji je nudila Mandžurija, a vlada im je svakako pomagala, vidjevši u Mandžukuou sredstva za pomlađivanje japanske ekonomije pogođene Velikom depresijom i stvaranje jedinstvenog bloka sigurnog od vanjskih utjecaja. Japan je investirao preko 6 milijardi jena od 1932. do 1941. godine, a investicije u prvih 5 godina bile su veće nego u prethodnih 25 godina (Young, 1998: 42). Investicije u Mandžukuo višestruko su nadmašile sumu investicija u Koreju, Taiwan i ostatak Kine (Duara, 2003: 68), označivši Mandžukuo važnim kotačićem novog azijskog poretka. Izgradnja totalnog carstva, kako to naziva Louise Young, stvorila je dva sustava, onaj na japanskom otočju kojim se mobiliziralo društvo i gospodarstvo te onaj u Mandžuriji, u kojemu su japanski dužnosnici, kapital i interesi vodili kolonizaciju i „japanizaciju“ tog „novog raja na zemlji“ – *shintenchi* (1998: 5). Naravno, najvažniju ulogu imala je Kwantungška vojska, koja u tom početnom periodu nije imala dovoljno utjecaja za realizaciju svojih planova u Japanu, ali u Mandžuriji je stvorila mjesto za isprobavanje odluka i sredstava za „boljitak“ japanskog društva. Mandžukuo je stvoren kao model novog imperijalizma i antiimperijalnog nacionalizma, kao protuteža starim imperijalnim sustavima zapadnoeuropskih država. Novi imperijalizam je nastavljao politiku vojne kontrole teritorija, ali nije za cilj imao totalnu eksploataciju kolonija, već napredak svih područja života do te mjere da se metropola i periferija ne razlikuju (Duara, 2007: 212). Yamamuro (2006: 3-8) u maniri Hobbesa i Neumanna, označuje Mandžukuo kao himeru, čija lavlja glava predstavlja Kwantungšku vojsku, ovčje tijelo sustav upravljanja, a zmajski rep posljednjeg kineskog cara i modernu Kinu, u kojoj se Mandžukuo označava kao *wei Man*, lažni Mandžukuo. Mandžukuo, stvoren u ime Kwantungške vojske, razvijan u ime carskog Japana, pokazao je kompliciranu

stvarnost japanskog društva i manifestirao intencije duboke promjene, koja je pripomogla ubrzanom rastu modernog Japana.

5.2. TISOVA SLOVAČKA

Za razliku od Mandžukuo, u čijem stvaranju tokijska vlast nije imala toliko aktivnu ulogu, kod stvaranja druge prikazane države, Slovačke Republike, vlast u Berlinu, odnosno veliki vođa Adolf Hitler, kao i kod svih odluka 1933.-1945., aktivno je odlučivao o sudbini Čeha i Slovaka. Kao i kod brojnih drugih situacija, Führer je bio sklon neodlučnosti i promišljanju kod odlučivanja o sudbini Čehoslovačke. Kao što smo rekli ranije, njemački dužnosnici su mu podastri nekoliko opcija za budućnost Slovačke, od autonomije unutar postojeće strukture do potpadanja pod utjecaj Poljske ili Mađarske. Mađarskom regentu Horthyju čak je i ponudio da potpuno okupira slovački teritorij, što je Mađar odbio, kao i u slučaju NDH. Na kraju je, u tom imperijalnom dizajnu trenutka, Hitler odlučio osamostaliti Slovačku. Možemo reći kako je razbijanje Čehoslovačke bio glavni cilj, jer je Čehoslovačka percipirana kao rezultat Versajskog mira, koji je nametnuo teret poraza i stida na njemački narod i na *Lebensraum* srednje i istočne Europe. Osiguravanje *Lebensrauma* omogućili su britanski i francuski političari, koji su u Münchenu dopustili nedopustivo. Komadanje Čehoslovačke, koje je započelo zauzimanjem Sudeta, kulminiralo je slovačkom „samostalnošću“ i stvaranjem Državnog protektorata Češke i Moravske koji je potpao pod izravnu njemačku kontrolu. Zašto u tom trenutku veliki njemački Reich pod izravnu kontrolu nije stavio i slovački teritorij, već je uspostavio kolaboracionističku vladu pod vodstvom katoličkog svećenika Jozefa Tise? Kao i prethodni slovački predstavnici, kojima su Nijemci predložili proglašenje neovisnosti, Tiso je zahtijevao komadić legalnosti u tome da se neovisnost proglasi odlukom slovačke skupštine. Hitler, Göring i Ribbentrop su, nakon višestrukih prijetnja Slovacima, dopustili takav pristup, što nam pokazuje određenu dozu popuštanja u odnosima sa Slovacima.

Njemački stav trebao je pokazati dobru volju velikog osvajača prema malim, slavenskim narodima i pokrenuti priču o državnom modelu blagostanja pod protekcijom Reicha, koji je neko vrijeme uistinu postojao u Slovačkoj. Njemački kapital u Slovačkoj narastao je sa 5% u 1938. godini do 64% u godini ustanka, a u 5 godina investirano je oko 1 milijarde maraka, što je omogućilo razvoj poduzeća te prometne i energetske infrastrukture, nalik na veliki projekt *Autobahna* (Kirschbaum, 1995: 201). Unutar ekonomske sfere novog

poretka slovačko gospodarstvo, određeno njemačkim zahtjevima, u Reich je izvozilo preko 70% cjelokupne proizvodnje, a kako je rat odmicao, slovački teritorij postao je poprište njemačke proizvodnje, jer su brojne tvornice preseljene iz Reicha u Slovačku (Kamenec, 2011: 186). U kolektivnoj svijesti Nijemaca nisu postojala negativne percepcije prema Slovacima, odnosno, u očima Reicha Slovaci nisu predstavljali prijetnju njemačkom načinu života, pa samim time Slovaci nisu kategorizirani u širu skupinu slavenskog *Untermenschen* (Tönsmeier, 2007: 183). Veliki doprinos boljem tretiranju Slovaka naspram Čeha temeljio se i na položaju njemačke manjine u dva dijela Čehoslovačke. Mišljenje Berlina bilo je da je njemačka narodna skupina u većoj „opasnosti“, u izravnom i kulturalnom smislu, od češke, nego što je bila od slovačke većine. Njemačka manjina u Čehoslovačkoj, kao rezultat versajskog poretka, bila je primorana boriti se za svoja prava u češkom dijelu države. U slovačkom dijelu Nijemci su imali bolji status i bolja prava, što je u novostvorenoj državi još više akcentirano. Njemački *Volksgruppe*, predvođen Franzom Karmasinom, dobio je priliku stvoriti državu u državi. Karmasin je Slovake i Nijemce u Slovačkoj percipirao kao dva konstitutivna naroda, u državi u kojoj njemačka manjina živi naredbom Adolfa Hitlera i koja njegovom naredbom može opstruirati slovačku vlast, ali u isto vrijeme predstavljati most za širenje njemačkog utjecaja u slovačko društvo (Jelinek, 1976: 3).

Njemačka kontrola bila je sveprisutna tijekom cijelog perioda, a posebno nakon slovačkog ustanka u kolovozu 1944. godine, nakon čega je došlo do svojevrsne okupacije Slovačke, slično npr. njemačkoj okupaciji Vichyjevske Francuske nakon savezničkog iskrcavanja na sjeveru Afrike u studenom 1942. godine. Poslije neuspjelog ustanka slovačke su vlasti samo nominalno držale vlast, ponajviše pomažući Nijemcima u represiji i provođenju Hitlerovih naredbi (Kamenec, 2011: 184). U postratnoj literaturi, posebice onoj komunističkoj, režim Slovačke Republike biti će označen kao klerofašistički (Tönsmeier, 2007: 169), s katoličkim svećenikom na čelu, koji je svake nedjelje prevodio misu u svojoj župi, a preko tjedna provodio planove Reicha, izravno se protiveći apelima vrhovnog katoličkog poglavara. Unatoč tome, Tiso je smatran predstavnikom umjerenog smjera, što nam govori kako su slovački radikali bili zasigurno gorljiviji u provođenju njemačkih politika i interesa. Postojanje radikalne struje, predvođene ministrom Tukom, pripomoglo je u konačnoj odluci o stvaranju nezavisne Slovačke i u njenom konstantnom nadzoru. Kao što smo spomenuli ranije, nadzor i postojanje nezavisne Slovačke nije bila apsolutna činjenica, u njemačkoj komunikaciji Slovačka je ocijenjena kao trenutni produkt okolnosti, koji će se, nakon rata, spojiti s Reichom, kao osnovni dio njemačkog životnog prostora. Stoga, možemo zaključiti kako je Slovačka

svoje „nezavisno“ postojanje 1939.-1945. mogla zahvaliti ponajviše povoljnom trenutku, u kojemu je Hitler odlučio odabrati upravo tu opciju, koja je najbolje odgovarala njegovom trenutačnom imperijalnom planu. Tiso i Slovaci su u tom trenutku zgodno uhvatili Kairosa za čuperak.

5.3. PAVELIĆEVA NDH

Kao rezultat trenutka i povoljne situacije možemo označiti i postojanje Nezavisne Države Hrvatske, trećega analiziranog subjekta ovog rada. Za razliku od prva dva subjekta, posebitost NDH je supostojanje dva gospodara, odnosno sudjelovanje dvije velike sile Trojnog pakta u njenom stvaranju i održavanju. Unatoč toj nominalnoj dualnosti, stvarno stanje na terenu i u kabinetima zagrebačke vlasti pokazivalo je primat jačeg saveznika, njemačkog Reicha, koji je, sukladno višestoljetnoj povezanosti s Habsburgovcima, višestruko bolje prihvaćen od strane naroda i vlasti nego što je to bio slučaj sa fašističkom Italijom Benita Mussolinija. Mussolinijeva Italija odlučila je proširiti svoj životni prostor, *spazio vitale*, prema istoku, osiguravajući kontrolu Jadranskog mora, citirajući tradiciju Mletačke republike na tom prostoru. Hitler je omogućio takvo širenje Talijana kako bi utažio želju svog saveznika za pobjedama i dostignućima (Tomasevich, 2001: 63), kojima je talijanska vojska oskudijevala, nakon debakla u Grčkoj i mizernog zauzimanja francuskog teritorija. Uz proširenje zbog ostvarenja životnog prostora, Mussolini je stvaranje NDH i njenu posljedičnu okupaciju pravdao i naplatom dugogodišnjeg sponzorstva Pavelića i ustaša emigranata, koji su upravo u talijanskim kolonijalnim odorama 15. travnja stigli u Zagreb. Postojanje političke skupine, pod talijanskom paskom, bliske nacističkih i fašističkih idealima također je jedan od elemenata koji su pridonijeli uspostavi NDH kakvu poznajemo. Nakon neuspjeha u pregovorima sa Mačekom i HSS-om, kao najpopularnijom strankom hrvatskog društva, okretanje Paveliću, odnosno Kvaterniku u Zagrebu, koji su jedva čekali takvu priliku, označilo je najbolji smjer njemačke i talijanske politike. Ustaše su objeručke prihvatile smjernice novih gospodara, nerijetko ih nadmašujući u obujmu terora, što se često spominje u literaturi. Za pretpostaviti je da bi hrvatski teritorij dijelio sudbinu Češke i Srbije, da se nije našao pogodan politički smjer koji bi želio preuzeti vlast, nakon Mačekova odbijanja iste. Moguće je pretpostaviti i da bi, slično prijetnjama Slovacima, hrvatski teritorij bio podijeljen ne samo između Reicha i Italije, već i okolnim njemačkim i talijanskim saveznicima.

Napad na SSSR odgođen je talijanskim debaklom u Grčkoj i pučem u Beogradu, što je dovelo do sloma Jugoslavije i uspostave ustaškog režima, potpuno neočekivano, kako je i sam Hitler rekao Paveliću tijekom prvog od njihova četiri susreta. Ipak, uspostavom NDH osigurali su, barem u početku, opskrbeni lanac sjeverozapad-jugoistok, naftu iz Rumunjske i prirodne resurse Jugoslavije (Tomasevich, 2001: 618). Italija je, kao mlađi partner u tom eksploatacijskom duetu, dobila manje bogata područja, a područja donekle važna u talijanskoj zoni su zauzeli Nijemci. Talijani su bili drugorazredni okupatori i u području trgovine, jer je 80% izvoza NDH završavalo u Reichu, a 10-15% u Italiji, dok je Njemačka doprinosila 70% uvoza, a Italija samo 25% (*ibid*, 687). U prilog slaboj trgovinskoj povezanosti Italije i NDH, kao rezultat hrvatskog odbijanja carinske i monetarne unije, govori i činjenica da su Talijani trgovinske sporazume zaključivali kratkoročno, na 3 mjeseca, pokazujući nepovjerenje u ekonomske sposobnosti svog slavenskog satelita (Matković, 2002: 113).

Nepovjerenje i u njegovu daljnju egzistenciju pokazali su politikom podrške četničkog pokreta u okupiranim područjima i huškanja specifičnog elementa NDH, srpskog stanovništva, protiv hrvatskog stanovništva u staroj „talijanskoj“ taktici *divide et impera*. Isto tako, već u prvim danima stvorena je ideja da bi se trebala okupirati i cijela Bosna i Hercegovina, bogata resursima, te uspostaviti talijanska vojna vlast (Tomasevich, 2001: 133). Stvaranje je NDH, kao i u slučaju Slovačke, bilo odrađeno u pogodnom trenutku za planove velikih sila, posebice njemačkog Reicha i Führera. S druge strane, izgledno je da je kontinuirano postojanje NDH bilo aktivnije u planovima glavnih njemačkih kreatora vanjske politike, Hitlera i Ribbentropa, negoli u planovima talijanskog sponzora. To je vidljivo i nakon talijanske kapitulacije, kada su njemački vojni krugovi iznijeli plan o reorganiziranju vladajuće strukture, što su politički krugovi, posebice Ribbentrop i Kasche, odbili i označili Pavelića kao jedinog mogućeg suradnika u okolnostima u kojima su se nalazili (Tomasevich, 2001: 315-316). Okolnosti su odredile detalje, detalji su definirali smjer, a smjer je podredio „višestoljetnu želju“ hrvatskog naroda za samostalnosti željama i interesima njemačkog Reicha i fašističke Italije.

5.4. SUMIRANI PREGLED SLIČNOSTI I RAZLIKA

Ovaj dio rada o analizi rezultata komparacije vanjskih politika sila Trojnog pakta i njihovih marionetskih režima kolaboracije zaključit ćemo sumiranjem najvažnijih sličnosti i razlika prisutnih u djelovanju naša tri režima. Procijenili smo jedan azijski i dva europska režima. Kulturalne razlike *de facto* su prisutne samim odabirom slučajeva sa suprotnih krajeva

svijeta, čije specifičnosti adekvatnije mogu približiti sociološki ili antropološki radovi. Na povijesno-tradicijske sličnosti i razlike, s druge strane, upućuje bazično poznavanje povijesti ovih prostora. Na teritoriju Mandžukuo, Slovačke i NDH postojalo je jedno veliko i multikulturalno carstvo s višestoljetnom dominacijom nad svim narodima carstva. Slovački i hrvatski teritorij bio je dio Habsburške Monarhije, odnosno Austro-Ugarske, od 16. stoljeća do poraza u Prvom svjetskom ratu i uspostave versajskog poretka 1918. Mandžurija je bila dio kineskog carstva i brojnih dinastija Kine još od 10. stoljeća, sve do abdikacije posljednjeg kineskog cara 1912. Puyi je bio zadnji u liniji dinastije Qing/Manchu, koja je gotovo 300 godina vladala Kinom. Dakle, tri stoljeća je velikim carstvom vladala dinastija Manchu, većinskog stanovništva Mandžurije, što je u opreci sa Habsburškim Carstvom, u kojemu su vlasti imali samo Germani, odnosno, na carski tron nisu zasjeli ni Slovaci ni Hrvati.

Jedna zanimljiva poveznica sva tri kolaboracionistička režima odnosi se na pitanje designiranog vođe. Naime, u sva tri slučaja, Pavelić, Tiso i Puyi nisu bili jedini kandidati za preuzimanje vlasti, tj. velike sile Trojnog pakta nisu jednoglasno smatrale da bi upravo ta trojica trebala voditi novostvorene entitete. U trilateralu NDH-Italija-Njemačka predstavnici Reicha prvotno su pristupili najpopularnijem hrvatskom političaru Vladku Mačeku, koji je odbio njihov prijedlog, što je rezultiralo prihvaćanjem talijanske opcije ustaša i Pavelića. Kod slučaja Slovačke, njemački predstavnici nagovarali su mnogobrojne slovačke dužnosnike na neovisnost, kako bi se prikazao unutarnji raspad Čehoslovačke, a Jozef Tiso bio je taj koji je na kraju prihvatio zadnju pruženu priliku Adolfa Hitlera. Časnici Kwantungške vojske priliku za „vlast“ u Mandžukuou namjeravali su dati nekolicini kandidata, ponajviše uglednim kineskim pojedincima, kako bi pokazali harmoničnost utopije pet rasa, ali je izbor na kraju pao upravo na posljednjeg kineskog cara, Puyija, koji je ocijenjen kao najlakši za upravljanje. Razlika između ova tri pojedinca očitovala se u stupnju samostalnosti njihovog djelovanja. Puyi je tehnički bio samo figura vojske, nadajući se ponovnoj uspostavi slavne carske kuće, u stvarnosti pod utjecajem japanskih savjetnika; Pavelić je imao određenu kontrolu nad događajima unutar svog režima i potporu oba stvoritelja, ali je svejedno bio pijun u njihovoj igri, prema tome, smatramo da je Tiso imao najviše slobode u svom djelovanju, unatoč činjenici da je odluke morao donositi u skladu sa njemačkim interesima, u obzir je uzimao ponajprije slovački interes, oglašujući se na zahtjeve Nijemaca, slovačkih radikala i vrhovnog katoličkog poglavara. Nadalje po pitanju sličnosti, postojala je izrazita sličnost u opravdavanju uspostave sva tri režima i širenja utjecaja njihovih stvoritelja, koja se temeljila na doktrini širenja i zaštite životnog prostora kolonizatorskog naroda. U nacističkoj terminologiji govorilo se o

Lebensraum njemačkog naroda, talijanski fašizam širio je svoj *spazio vitale*, a Japanci su branili svoj *seikatsuken* i liniju života japanske budućnosti. U osnovi, sva tri pojma imala su jednake smjernice, ideale i ciljeve. Isto tako, u sva tri režima političkom scenom upravljala je jedna stranka, po uzoru na modele upravljanja u velikim silama Trojnog pakta. Slovački HSLŠ apsorbirao je sve desne stranke i zabranio djelovanje lijevog političkog spektra, u NDH je Ustaški pokret manifestirao kolaboraciju, a u Mandžukuou je djelovala *Kyōwakai*, odnosno stranka *Concordia*. Razlika u njihovom postojanju odnosi se na strukturu stranke, u slučaju Slovačke i NDH postojala je vrlo aktivno militantno krilo stranke, Ustaška vojnica te Hlinkova garda, dok u Mandžukuou zbog same prirode militantne vlasti Kwantungške vojske *Kyōwakai* nije imao potrebu za vojno krilo stranke. Kao rezultat postojanja radikalnih i radikalnijih struja, u Slovačkoj i NDH bile su prisutne unutarstranačke borbe za vlast, u kojima su Nijemci i Talijani zauzimali istaknuta mjesta, dok u slučaju Mandžukuoa takvih borbi nije bilo.

Sličnost koja je postojala kod Slovačke i NDH očitovala se i kod zanimljive činjenice da je susjedna Mađarska bila među prvima koja je priznala njihovo postojanje, unatoč činjenici da su Slovačka i NDH bile predmet mađarskog iredentizma, koji je ostvaren nakon što je Mađarska okupirala velik dio teritorija oba režima. Zanimljivost kod stvaranja ova dva režima vidljiva je u činjenici da Slovaci nisu željeli proglasiti neovisnost putem njemačkog radija, već putem slovačke narodne skupštine, dok su ustaše u Zagrebu radijski proglasile stvaranje NDH, nakon što su njemački predstavnici dobili Mačekov pristanak. Po pitanju rasne doktrine, posebice one njemačke, na Slovake se nije gledalo kao na slavenske *Untermenschen*, dok su ustaše morale samostalno mukotrpno raditi na imidžu gotskog podrijetla Hrvata i nepripadanju Slavenima. Japanci su na mandžurijsko stanovništvo podjednako gledali uz dozu kolonizatorske superiornosti, ali u retorici obje strane bio je prisutan narativ o bratskim narodima, koji zajedno žive i izgrađuju Mandžukuou. Izgradnja je bila temeljena na harmoniji pet rasa tog prostora, od kojih su u svakom slučaju dominantni bili Japanci. Kako god, nije postojala stanovita razina netrpeljivosti i aktivne persekucije posebnog manjinskog elementa u populaciji. Po tom pitanju, posebni element slovačke populacije, Česi, doživjeli su „gostoprimstvo“ slovačkih vlasti u obliku deportacija, stalnog nadzora i oduzimanja građanskih prava. U slučaju NDH, posebni element s kojim su se morali baviti kako ustaše, tako i njihovi sponzori, bio je srpski živalj, koji je zloglasno trebao biti trećinu pobijen, trećinu deportiran, a trećinu prekršten. Razliku između Slovačke i NDH možemo vidjeti u ophođenju s inteligencijom posebnih elemenata. Naime, unatoč progonima Čeha i posebice izgonu državnih službenika, slovačke vlasti morale su ostaviti određeni dio češke inteligencije, s

obzirom da je postojao manjak slovačke više klase, kao rezultat dugogodišnje češke dominacije. S druge strane, ustaške su vlasti označile upravo srpsku inteligenciju kao najveću ugrozu, koja „truje“ srpske seljake velikosrpskim i antihrvatskim idejama, stoga je najveći fokus persekucije postavljan upravo na inteligenciju. Također, važan dio odnosa u europskoj kolaboraciji imalo je židovsko pitanje. U oba europska režima preuzeti su nacistički rasni zakoni, arijanizacija i uspostava koncentracijskih logora. Razlika postoji u činjenici da je obujam aktivnosti ustaškog režima bio brutalniji i krvaviji od slovačkog pandana koji je aktivno sudjelovao u deportacijama, a ubijanje ostavljao Nijemcima. Specifikum japanskog djelovanja u Mandžukuou po tom pitanju odnosi se na postojanje zloglasne jedinice 731, kao najopakijeg primjera japanskih ratnih zločina.

U modelima europske i azijske kolaboracije, tj. na primjeru ova tri režima, važno je naglasiti razliku u stupnju ekonomske eksploatacije. U europskim primjerima, velike sile Trojnog pakta naglašavale su pravo korištenja resursa i monopol nad gospodarstvom svojih režima, u posebnom slučaju dualnosti kod NDH, s ciljem što bolje opskrbe vlastitih jedinica i osnaživanja vlastite (ratne) industrije. Slikovito, NDH i Slovačka videne su kao krava koju treba dobro izmusti. Svakako, ta krava nije bila pretjerano dobrostojeća, ali je svaka kap bila potrebna za pravljenje kvalitetnog sira u domovini. Područja NDH i Slovačke bila su, dakle, designirana za postupnu totalnu eksploataciju, uz minimalan napor da se održi njihovo gospodarstvo. S druge strane, japanski pristup u Mandžukuou razlikovao se po tome što je fokus stavljen na izgradnju utopijskog društva koje je trebalo biti preslikano na japansko otočje. Eksploatacija mandžurijskih resursa je svakako postojala, ali je znatno više japanskih resursa iskorišteno kako bi se mandžurijsko gospodarstvo unaprijedilo do te mjere da bude u jednakosti sa japanskim gospodarstvom, nakon kraja rata. Povijest je pokazala da takvi projekti nisu preživjeli kraj rata. Razlika između europskih i azijskog režima očitovala se i u planovima njihovih sponzora za period nakon „velike pobjede“. Njemački dužnosnici su smatrali Slovačku dijelom *Lebensraum*, koji će se inkorporirati u Reich, Talijani su imali plan o etapnom zaposjedanju čitavog hrvatskog teritorija i daljnjem širenju u Podunavlje, dok je jedino Mandžukuo percipiran kao konstanta u politici nakon rata, model za ostatak japanskog carstva. Zaključit ćemo sumiranje sličnosti i razlika činjenicom da je sličnost sva tri režima bila u tome da su bili izrazito antikomunistički i da je borba protiv komunizma bila općeprisutna u njihovoj retorici i djelovanju, od zabrane komunističkih stranaka do aktivne borbe protiv komunističkih snaga i *kolaboracije* sa drugim neprijateljima režima, a sve s ciljem zaustavljanja crvene plime.

Tablica 1: Prikaz specifičnosti Mandžukua, Slovačke i NDH

	<i>Mandžukuo</i>	<i>Slovačka</i>	<i>NDH</i>
Godina postanka	1932.	1939.	1941.
Godina nestanka	1945.		
„Sponzor“	Carski Japan	Treći Reich	Fašistička Italija/ Treći Reich
Politički pokret na vrhu	<i>Kyōwakai</i>	HSLŠ (<i>Hlinkova slovenská ľudová strana</i>)	Ustaški pokret
Državni poglavar	Puyi	Jozef Tiso	Ante Pavelić
Smjer vanjske politike marionetskog režima	Afirmacija <i>samoodređenja</i> naroda Mandžurije / Mandžurijsko-japansko povezivanje	Neovisnost od češke vlasti i suzbijanje mađarskih pretenzija	Konsolidacija položaja u novom poretku te borba protiv povratka na staro
Smjer vanjske politike velike sile Trojnog pakta	Uspostava modela kolaboracije i jačanje Japana kroz jačanje Mandžukua	Imidž „dobrog gospodara“ te osiguravanje vojne i ekonomske pozadine	Ekonomska eksploatacija (Njem) / Iredentizam kao sredstvo povratka stare slave (Ita)
Stupanj neovisnosti u odlučivanju	Minimalan, zbog konstantnog utjecaja Japana	Vješto manevriranje za najbolje rezultate vlastitih interesa	Odluke limitirane dvojnomo okupacijom

Izvor: Autor

6. ZAKLJUČAK

Ovaj rad za cilj je imao prikazati vanjskopolitičke odnose sila Trojnog pakta s kolaboracionističkim režimima u Drugom svjetskom ratu i desetljeću prije njega, u slučaju Mandžukuo. Kroz prikaz najvažnijih događaja u životima Mandžukuo, Slovačke Republike te Nezavisne Države Hrvatske i interakcija koje su njihovi pokrovitelji imali u njihovom stvaranju i održavanju, ovaj rad je prikazao sličnosti i razlike u politikama samih kolaboracionističkih režima te sličnosti i razlike vanjskih politika carskog Japana, Trećeg Reicha i fašističke Italije. Kolaboracionistički režimi ovoga rada nastali su u podjednakim povijesnim okolnostima sukoba, neizvjesnosti i totalnosti preživljavanja. Sukladno tomu, u ovom radu koristili smo se komparativnom metodom u kojoj analiziramo najbližnje slučajeve, fokusirajući se na razlike između njih. Razlike i specifičnosti ova tri režima određene su povijesno-kulturalnim posebitostima prostora na kojem su nastali, kao i sitnim razlikama u idejama njihovih glavnih aktera. Polazna hipoteza ovog rada bila da je su kolaboracionistički režimi Drugog svjetskog rata intrinzično povezani s interesima i djelovanjima velikih sila Trojnog pakta do te mjere da će njihove sličnosti biti mnogobrojnije od razlika. Možemo ustvrditi da je polazna hipoteza ovoga rada potvrđena, jer su prikazane sličnosti brojnije od njihovih specifičnosti, koje smo opširno naveli i sumirali u prethodnom dijelu i pripadajućoj tablici. Prikazali smo da je vanjska politika, kao instrument državnih interesa u međunarodnom okružju, svakako bila moguća u uvjetima totalnog sukoba. Realizacija interesa „velikih“ na štetu „malih“ konstanta je državnih odnosa, a u periodu Drugog svjetskog rata „mali“ su svjesno svoje interese podredili interesima „velikih“ te povezali najvažniju stavku neke države, njen opstanak, do samog kraja uz velike sile Trojnog pakta.

Rat je nastavak politike drugim sredstvima, kako je rekao Carl von Clausewitz. Von Clausewitz vjerojatno nije mogao niti zamisliti do kakvih će ekstrema taj nastavak politike doći, u totalnosti svakodnevnog života i podređenosti totalnom ratu za totalitarna carstva Drugog svjetskog rata. U takvim ekstremima stvorena su 3 režima ovoga rada, koji su cijelo svoje postojanje podredili interesima svojih stvoritelja. Ti interesi su se razlikovali, od želje vojnih krugova za stvaranjem utopije i harmonije rasa u Mandžukuou do stvaranja pogodne klime za eksploataciju resursa i osiguravanje od mogućih prijetnji u slučaju NDH. Devet godina NDH je bila mlađa od Mandžukuo, tog „prvog među nejednakima“, zbog čijeg su održavanja Japanci pokrenuli opći sukob sa Kinom 1937. godine, što se u nekim alternativnim pogledima uzima kao pravi početak drugog svjetskog sukoba 20. stoljeća. U stanju totalnog

rata, diplomacija se svodila na službene note u kojima se traži ispunjavanje zahtjeva za opskrbom i pisma, koja su dovodila u red neposlušne subjekte.

S druge strane, možemo zaključiti da su aktivnosti tih subjekata, kolaboracionističkih režima Drugog svjetskog rata, u podjednakoj mjeri bili fokusirani na ispunjavanje želja svojih gospodara, ali i na pokušaje daljnjeg opstanka bez tih istih gospodara. U konačnici, kao rezultat povijesnih okolnosti, režimi kolaboracije bili su osuđeni na propast od samog početka. Od Mukdena do Odžaka, marionetski režimi kolaboracije pokazali su kompliciranu stvarnost tog perioda, tijekom kojega granice država i granice crnog i bijelog nisu mogle biti egzaktne, već je more sivila odredilo sudbinu nebrojenih pojedinaca.

7. LITERATURA

Adriano, Pino i Cingolani, Giorgio (2018) *Nationalism and Terror: Ante Pavelić and Ustasha Terrorism from Fascism to the Cold War*. Budapest: Central European University Press.

Barnhart, Michael A. (1995) *Japan and the World since 1868*. London: Edward Arnold.

Berković, Svjetlan (2006) *Diplomacija i diplomatska profesija*. Dubrovnik: Urban-media.

Brooks, Barbara J. (2000) *Japan's Imperial Diplomacy : Consuls, Treaty Ports and War in China, 1895–1938*. Honolulu: University of Hawai'i Press.

Broucek, Peter (2013) *Edmund Glaise von Horstenau: Zapisi iz NDH*. Zagreb: Disput.

Bystrický, Valerián (2011) Slovakia from the Munich Conference to the declaration of independence. U: Teich, Mikuláš i dr. (ur) *Slovakia in History* (str. 157-174). Cambridge: Cambridge University Press.

Caramani, Daniele (2020) Introduction to comparative politics. U: Caramani, Daniele (ur) *Comparative Politics* (str. 1-19). Oxford: Oxford University Press.

Chilcote, Ronald H. (2018) *Theories of Comparative Politics: The Search for a Paradigm*. New York: Routledge.

Colegrove, Kenneth (1941) The New Order in East Asia. *The Far Eastern Quarterly* 1(1): 5-24.

Daalder, Hans (2002) The Development of the Study of Comparative Politics. U: Keman, Hans (ur) *Comparative Democratic Politics: A Guide to Contemporary Theory and Research* (str. 16-32). London: Sage Publications.

Donnelly, Jack (2013) Realizam. U: Jović, Dejan (ur) *Teorije međunarodnih odnosa: Realizam* (str. 39-66). Zagreb: Politička kultura.

Duara, Prasenjit (2003) *Sovereignty and Authenticity: Manchukuo and the East Asian Modern*. New York: Rowman & Littlefield.

Duara, Prasenjit (2007) The Imperialism of „Free Nations”: Japan, Manchukuo and the History of the Present. U: Stoler, Ann Laura i dr. (ur) *Imperial Formations* (str. 211-240). Santa Fe: SAR Press.

- Gibson, Hugh (1945) (ur) *The Ciano Diaries, 1939-1943: the complete, unabridged diaries of Count Galeazzo Ciano, Italian minister for foreign affairs, 1936-1943*. Safety Harbor: Simon Publications.
- Hata, Ikuhiko (2008) Continental expansion, 1905-1941. U: Duus, Peter (ur) *The Cambridge History of Japan, Volume 6: The Twentieth Century* (str. 271-314). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoffmann, Stanley (1968) Collaborationism in France during World War II. *The Journal of Modern History* 40(3): 375-395.
- Hotta, Eri (2007) *Pan-Asianism and Japan's War 1931-1945*. New York: Palgrave Macmillan.
- Jelić-Butić, Fikreta (1977) *Ustaše i NDH*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jelinek, Yeshayahu (1976) Slovakia and its minorities 1939-1945: People with and without national protection. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity* 4(1): 1-15.
- Jolić, Tvrtko (2011) Politički realizam i anarhija u međunarodnim odnosima. *Prolegomena* 10(1): 113-130.
- Jonjić, Tomislav (2000) *Hrvatska vanjska politika 1939.-1942*. Zagreb: Libar.
- Jorgensen, Knud E. (2013) Realistička tradicija. U: Jović, Dejan (ur) *Teorije međunarodnih odnosa: Realizam* (str. 105-127). Zagreb: Politička kultura.
- Jović, Dejan (2013) Uvod u studij realizma. U: Jović, Dejan (ur) *Teorije međunarodnih odnosa: Realizam* (str. 15-38). Zagreb: Politička kultura.
- Kamenec, Ivan (2011) The Slovak state, 1939-1945. U: Teich, Mikuláš i dr. (ur) *Slovakia in History* (str. 175-192). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kasapović, Mirjana (2002) Što je komparativna politika?: Kritički osvrt na programe studija komparativne politike na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. *Politička misao* 39(4): 146-162.
- Kasapović, Mirjana (2004) Suvremena komparativna politika: Kako strukturirati znanje? *Anali Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju* 1(1): 9-29.
- Kirschbaum, Stanislav J. (1995) *A History of Slovakia: The Struggle for Survival*. New York: Palgrave Macmillan.

- Kisić Kolanović, Nada (2001) *NDH i Italija: Političke veze i diplomatski odnosi*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Korea Gajski, Bruno (2020) Diplomacija Nezavisne Države Hrvatske – akteri i procesi. *Međunarodne studije* 20(1-2): 15-37.
- Kovacs, Frederic W.L. (1941) *The Untamed Balkans*. New York: Modern Age Books.
- Krizman, Bogdan (1983) *NDH između Hitlera i Mussolinija*. Zagreb: Globus.
- Lebow, Richard N. (2013) Klasični realizam. U: Jović, Dejan (ur) *Teorije međunarodnih odnosa: Realizam* (str. 67-86). Zagreb: Politička kultura.
- Lijphart, Arend (1971) Comparative Politics and the Comparative Method. *The American Political Science Review* 65(3): 682-693.
- Lim, Timothy C. (2016) *Doing Comparative Politics: An Introduction to Approaches & Issues*. Boulder: Lynne Rienner Publications.
- Low, Myron J. (1964) From Autonomous State to Protectorate: German Policy Toward Slovakia. *The Historian* 26(3): 405-424.
- Marjanović, Marko (2022) *Komparativna analiza kolaboracionističkih režima u Drugom svjetskom ratu na primjeru NDH i Vichyjevske Francuske* (neobjavljen diplomski rad). Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Matković, Hrvoje (2002) *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- Matsusaka, Yoshihisa Tak (1996) Managing Occupied Manchuria, 1931-1934. U: Duus, Peter i dr. (ur) *The Japanese Wartime Empire, 1931-1945* (str. 97-135). Princeton: Princeton University Press.
- Narangoa, Li (2004) Japanese Geopolitics And The Mongol Lands, 1915—1945. *European Journal of East Asian Studies* 3(1): 45-67.
- Nish, Ian (2016) *The History of Manchuria, 1840–1948: A Sino-Russo-Japanese Triangle*. Folkestone: Renaissance Books.
- Ogata, Sadako N. (1964) *Defiance in Manchuria: The Making of Japanese Foreign Policy, 1931-1932*. Berkeley: University of California Press.

- Peattie, Mark R. (1975) *Ishiwara Kanji and Japan's Confrontation with the West*. Princeton: Princeton University Press.
- Prečan, Vilém (2011) The Slovak National Uprising: the most dramatic moment in the nation's history. U: Teich, Mikuláš i dr. (ur) *Slovakia in History* (str. 206-228). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rieber, Alfred J. (2022) *Storms over the Balkans During the Second World War*. Oxford: Oxford University Press.
- Rodogno, Davide (2015) Wartime occupation by Italy. U: Bosworth, Richard i Maiolo, Joseph (ur) *The Cambridge History of the Second World War, Volume II: Politics and Ideology* (str. 436-460). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rychlík, Jan (2011) The Slovak question and the resistance movement during the Second World War. U: Teich, Mikuláš i dr. (ur) *Slovakia in History* (str. 193-205). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rychlík, Jan (2018) Slovakia. U: Stahel, David (ur) *Joining Hitler's Crusade: European Nations and the Invasion of the Soviet Union, 1941* (str. 107-133). Cambridge: Cambridge University Press.
- Suppan, Arnold (2019) *Hitler – Beneš – Tito: National Conflicts, World Wars, Genocides, Expulsions, and Divided Remembrance in East-Central and Southeastern Europe, 1848-2018*. Beč: Austrian Academy of Science Press.
- Timperley, H.J. (1934) Japan in Manchukuo. *Foreign Affairs* 12(2): 295-305.
- Tomasevich, Jozo (2001) *War and Occupation in Yugoslavia, 1941-1945: Occupation and Collaboration*. Stanford: Stanford University Press.
- Tönsmeier, Tatjana (2007) The German Advisers in Slovakia, 1939-1945: Conflict or Cooperation? U: Cornwall, Mark i Evans, R.J.W. (ur) *Czechoslovakia in a Nationalist and Fascist Europe, 1918-1945* (str. 169-184). Oxford: Oxford University Press.
- Vukadinović, Radovan (2005a) *Teorije vanjske politike*. Zagreb: Politička kultura.
- Vukadinović, Radovan (2005b) *Teorije međunarodnih odnosa*. Zagreb: Politička kultura.
- Ward, James M. (2013) *Priest, Politician, Collaborator: Jozef Tiso and the Making of Fascist Slovakia*. Ithaca: Cornell University Press.

Yamamuro, Shinichi (2006) *Manchuria under Japanese Dominion*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Yellen, Jeremy A. (2016) Into the Tiger's Den: Japan and the Tripartite Pact, 1940. *Journal of Contemporary History* 51(3): 555-576.

Yellen, Jeremy A. (2019) *The Greater East Asia Co-Prosperity Sphere: When Total Empire Met Total War*. Ithaca: Cornell University Press.

Young, Louise (1996) Imagined Empire: The Cultural Construction of Manchukuo. U: Duus, Peter i dr. (ur) *The Japanese Wartime Empire, 1931-1945* (str. 71-96). Princeton: Princeton University Press.

Young, Louise (1998) *Japan's Total Empire: Manchuria and the Culture of Wartime Imperialism*. Los Angeles: University of California Press.

Skupina urednika (1956) *Documents on German Foreign Policy 1918-1945, Series D (1937-1945), Volume VI: The Last Months of Peace, March-August 1939*. London: Her Majesty's Stationary Office.

Skupina urednika (1962) *Documents on German Foreign Policy 1918-1945, Series D (1937-1945), Volume XII: The War Years, February 1-June 22, 1941*. Washington: United States Government Printing Office.

Hrvatski jezični portal (2024) Kolaboracionizam. Pristupljeno 9. srpnja 2024. godine.

https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eltkWBY%253D

Sažetak

Najmračnije razdoblje moderne povijesti, Drugi svjetski rat, prožeto je borbom dobra i zla. Tamna strana očitovala se u postojanju kolaboracionističkih režima, koji su u cijelom svom obujmu surađivali sa okupatorima. Sve odluke tih režima bile su pod utjecajem i u interesu njihovih stvoritelja, velikih sila Trojnog pakta. Vanjska politika, provedba državnih interesa u djelovanju sa drugim državama, bila je limitirana od samih početaka marionetskih režima kolaboracije. Autor u ovom radu prikazuje vanjskopolitičke odnose Mandžukuo, Slovačke i Nezavisne Države Hrvatske sa njihovim stvoriteljima carskim Japanom, Trećim Reichom i fašističkom Italijom. Kroz prikaz najvažnijih događaja, koji su utjecali na unutarnju i vanjsku politiku režima kolaboracije, autor omogućuje uvid u kompliciranu stvarnost kolaboracije, u kojoj je rijetko tko mogao biti pobjednik, a svi su završili kao gubitnici. Ovaj rad pokazuje zašto su i kakvim djelovanjem upravo ova tri režima uspostavljena, kao svjedoci novog svjetskog poretka, koji je nestao u plamenu 1945. godine.

Ključne riječi: Drugi svjetski rat, kolaboracija, vanjska politika, Mandžukuo, Slovačka, Nezavisna Država Hrvatska

Abstract

The darkest period of modern history, the Second World War, is imbued with the struggle between good and evil. The dark side manifested itself in the existence of the collaborationist regimes, who worked with the occupiers at every turn. Every decision made by these regimes occurred under the influence of their creators, the great powers of the Tripartite pact. Foreign affairs, or the realization of state interests via interaction with other countries, were limited from the very beginnings of these puppet regimes of collaboration. The author showcases the foreign relations of Manchukuo, Slovakia and the Independent State of Croatia with their creators, Imperial Japan, the Third Reich and Fascist Italy. By highlighting the most important events which influenced the internal and foreign policy of the regimes, the author depicts the complicated reality of collaboration, in which one could rarely emerge as a victor, but was guaranteed to be a loser. This paper shows why and how these three regimes were chosen, to be the witnesses of the new order, which concluded its existence in flames of 1945.

Keywords: *Second World War, collaboration, foreign affairs, Manchukuo, Slovakia, Independent State of Croatia*